

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Andreas Sundén

Miljöhänsyn i den individuella
tillämpningen av 6, 8 samt 19§§ KL

Examensarbete
20 poäng

Handledare: tf. Professor Hans-Henrik Lidgard

Examensarbete i konkurrensrätt

VT 1999

Innehåll

SAMMANFATTNING	4
1 INLEDNING	6
1.1 Syfte och avgränsningar	6
1.2 Metod och genomförande	6
1.3 Litteratur och material	7
1.4 Disposition	7
1.5 KLs förhållande till EGs konkurrensregler	7
2 KONKURRENS- OCH MILJÖPOLITIK	9
2.1 Den svenska miljöpolitiken	9
2.1.1 Svenska miljömål	9
2.1.2 Privata aktörers del i miljöarbetet	9
2.1.3 Miljöpolitiska styrmedel.	10
2.2 Konkurrenspolitik	11
2.2.1 KLs ändamål	11
2.2.2 Konkurrensreglerna	12
2.3 Konflikter	12
3 KONKURRENS OCH MILJÖ INOM EG	15
3.1 EGs miljöpolitik	15
3.2 Miljöskyddets ställning i EG-rätten	15
3.3 Konkurrensrättens ställning i EG-rätten	16
3.4 Miljöskyddets företrädare framför konkurrensreglerna	17
3.4.1 Fri handel och miljö	18
3.4.2 Kommentarer	19
3.5 Miljöskyddshänsyns inverkan på tillämpningen av artikel 81 och 82	19
3.5.1 Kommentarer	21
4 MILJÖHÄNSYN SOM ALLMÄNT INTRESSE VID TILLÄMPNINGEN AV KL	22
4.1 KLs generella tillämplighet	22
4.2 Offentliga särregleringar	22
4.2.1 Kommentarer	24
4.3 Miljöbalkens inverkan på KL	25
4.3.1 Miljöbalken	25
4.3.1.1 Hänsynsreglernas påverkan på KLs tillämplighet	25
4.3.1.2 Hänsynsreglernas påverkan på beslutsfattande enligt KL.	26

4.3.1.3	Kommentar	27
5	MILJÖHÄNSYN I TILLÄMPNINGEN AV 6 § KL	28
5.1	Konkurrensbegränsning	28
5.1.1	Avtalets syfte och resultat	29
5.1.2	Märkbarhet	30
5.1.3	Kommentar	31
6	MILJÖHÄNSYN I TILLÄMPNINGEN AV 8§ KL	34
6.1	Individuella undantag, 8§ KL	34
6.1.1	Första kriteriet.	35
6.1.1.1	Kommentar	39
6.1.2	Andra kriteriet	40
6.1.2.1	Kommentar	42
6.1.3	Tredje kriteriet	43
6.1.3.1	Kommentar	44
6.1.4	Fjärde kriteriet	45
6.1.4.1	Kommentar	46
6.2	Gruppundantag, 17§ KL	46
7	MILJÖHÄNSYN I TILLÄMPNINGEN AV 19§ KL	48
7.1	Dominerande marknadsställning	48
7.2	Missbruk	48
7.3	Kommentar	50
8	AVSLUTANDE KOMMENTAR	51
	LITTERATURFÖRTECKNING	53
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	56

Sammanfattning

I takt med att miljöproblemen och dess inflytande på vårt välbefinnande uppmärksammas mer och mer har nya vägar utvecklats för att komma till rätta med problemen. Olika aktörer skall inte bara uppfylla de krav som ställs i lagstiftningen utan skall på egen hand, genom frivilliga lösningar, försöka att skapa egna nätverk som verkar i riktning mot att skapa ett ekologiskt hållbart samhälle. Det miljömässiga arbetet har på detta sätt förbättrats och förenklats men företags agerande, tillsammans eller var för sig, kan komma att strida mot konkurrenslagens regler om förbud mot konkurrensbegränsningar. Detta arbete syftar till att närmare undersöka hur miljöhänsyn har vägts in i bedömningen under det konkurrenspolitiska styrmedlet, konkurrenslagen, när ett förfarande kan strida mot förbudsbestämmelserna i 6 och 19§§ KL samt miljöhänsyns inverkan på bedömningen av om undantag från förbudet i 6§ kan beviljas enligt 8§ KL. I anslutning till dessa resonemang berörs hur de miljöpolitiska målsättningarna kan ges utrymme i tillämpningen av KL.

På grund av den materiella likheten mellan KL och Romfördragets konkurrensregler har även de överväganden som gjorts mellan konkurrens och miljöskydd inom EG-rätten beaktats. Dels för att klargöra hur artiklarna 81 och 82 ska tolkas med hänsyn till Romfördragets rättsliga kontext, vilket är av stor vikt då ledning för tillämpningen av KL ska hämtas från EG-rätten, dels då den rättsutveckling som sker inom EG kan tänkas påverka den svenska rättsutvecklingen *de lege ferenda*. Inom EG-rätten finns via artikel 6 i Romfördraget en uttalad skyldighet för gemenskapens institutioner att integrera miljöskydds krav i tillämpningen av konkurrensreglerna. Det finns utrymme för att ta hänsyn till gemenskapens miljöpolitiska målsättningarna även i tillämpningen av konkurrensreglerna.

Inställningen i den svenska rätten har varit att andra allmänna intressen än rent konkurrenspolitiska inte ska beaktas i tillämpningen av 6, 8 samt 19§§ KL. Avvägningen mellan konkurrenshänsyn och miljöhänsyn förutsätts ske i andra allmänna regleringar. Konkurrensbegränsningar som är en direkt och avsedd effekt av miljölagstiftning eller en ofrånkomlig följd därav kan därför inte angripas med KL. I anslutning till detta förs i arbetet ett resonemang om de allmänna hänsynsreglerna i den nya miljöbalken kan påverka dels KLs tillämplighet, när åtgärder tas för att uppfylla balkens mål om hållbar utveckling, och dels om miljöhänsyn bör tas vid beslutsfattande när KL är tillämplig. En strikt tolkning av de allmänna hänsynsreglerna skulle kunna medföra att KLs tillämpningsområde inskränks.

Är inte en konkurrensbegränsning en följd av annan allmän reglering blir 6§ KL tillämplig om effekten av avtalet blir att konkurrensen begränsas, trots ett förfarandes primära miljöskyddssyfte. Detta är en följd av lagens uppbyggnad med ett principiellt förbud mot konkurrensbegränsande

samarbete med möjlighet till undantag i 8§ KL. Ett avtals positiva sidor kan påverka undantagsbedömningen under 8§ KL. I den svenska tillämpningen har miljömässiga vinster ansetts vara en samhällsekonomisk vinst som medfört att avtal har kunnat beviljas undantag. Denna samhällsekonomiska vinst har även ansetts kunna komma konsumenterna till godo. Att väga in miljöhänsyn i tillämpningen av 19§ KL som förbjuder missbruk av dominant ställning blir svårare då bestämmelsen inte utrustats med undantag. Frågan, som ännu inte prövats i svensk rätt, är om miljömässiga argument kan användas för att rättfärdiga ett visst handlande som annars kunde anses vara ett missbruk enligt 19§ KL.

Utvecklingen i praxis kan tolkas som att det finns stora utrymmen att väga in miljöhänsyn som samhällsekonomisk förbättring vid undantagsprövningen. Konkurrensverket har hänvisat till att syftet med miljölagstiftningens uppfyllts via ett förfarande då de bedömt ett samarbets positiva effekter. Detta skulle kunna medföra att förarbetsuttalandet om att inga andra hänsyn än konkurrenspolitiska ska tas vid tillämpningen av konkurrenslagen kringgåts och att de miljöpolitiska målen kan påverka undantagsbedömningen enligt KL. Trots det finns det problem med att göra en avvägning mellan konkurrens- och miljöhänsyn inom ramen för KL då lagstiftningen i första hand är avpassad för att säkra en effektiv konkurrens.

1 Inledning

I takt med att miljöproblemen och dess inflytande på vårt välstånd uppmärksammas mer och mer har nya vägar utvecklats för att komma till rätta med miljöproblemen. Företag och näringsliv har givits ett ansvar att själva ändra sitt beteende på ett sätt som gynnar miljön. Dessa initiativ kan ha tagits på egen hand eller under inflytande av förordningar och myndigheters önskemål. De miljömässiga arbetet har på detta sätt förbättrats och förenklats men företags agerande, tillsammans eller var för sig, kan komma att strida mot konkurrenslagens (KL) regler om förbud mot konkurrensbegränsningar. Därför är det intressant att se till det inbördes förhållandet mellan behovet av en sund konkurrens och skyddet av miljön.

1.1 Syfte och avgränsningar

Detta arbete syftar till att närmare undersöka hur miljöhänsyn har vägts in i bedömningen om ett förfarande strider mot konkurrensbegränsningsförbuden i 6 och 19§§ KL samt miljöhänsyns inverkan på bedömningen av om undantag från förbudet i 6§ kan beviljas enligt 8§ KL. Vidare syftar arbetet till att föra en diskussion kring hur miljöpolitiska mål kan ges utrymme i tillämpningen av KL. En del av undersökningen går ut på att jämföra den svenska utvecklingen med den utveckling som skett inom den europeiska gemenskapen (EG)¹, då den materiella likheten mellan 6, 8 och 19§§ KL och Romfördragets (Romf) artiklar 81 och 82 är stor, samt undersöka vilken ledning som kan dras från de överväganden som gjorts inom EG-rätten. Arbetet avser att behandla konkurrensbegränsningar som har sin grund i privata aktörers handlanden. Konkurrensbegränsningar som har sin grund i myndighetsbeslut kommer att behandlas när myndighetsbeslutet har inverkan på bedömningen av om den privata aktörens handlande strider mot KL.

1.2 Metod och genomförande

Uppsatsen genomförs genom undersökning av relevant doktrin och förarbeten, praxis och lagtext. Då det huvudsakliga intresset ligger i att undersöka miljöhänsyns inverkan på den individuella tillämpningen av 6, 8 19§§ KL kommer i stort sett endast de reglerna att beröras, och det på ett

¹ Genom Maastrichtfördraget upprättades den Europeiska unionen. Av de tre pelare som samarbete kan sägas bestå av är EG-rätten grundad på den första pelaren. I den ingår den Europeiska kol- och stål gemenskapen, den Europeiska gemenskapen och den Europeiska atomenergigemenskapen. Det är fördraget om den Europeiska gemenskapen, Romfördraget, som är det mest omfattande och från rättslig synpunkt det mest intressanta och det är dess regler som detta arbete omfattar förutom den svenska lagen. När det refereras till EG-rätten är det Romfördragets regler i dess nuvarande lydelse och dess följdlagstiftning som åsyftas. På grund av Amsterdamfördragets ikraftträdande den första maj 1999 har artiklarnas numrering ändrats och det är den nya numreringen som används i detta arbete. I vissa citat kommer den gamla numreringen att användas vilket läsaren kommer att göras uppmärksam på.

sätt som är av intresse för framställningen. Arbetet spänner över ett relativt stort område, konkurrens- och miljöpolitik inom både EG-rätten och den svenska rätten, vilket innebär att endast grundläggande allmänna miljö- och konkurrenspolitiska överväganden kan beröras för att ge större utrymme åt undersökningen av de individuella konkurrensreglerna. Förhoppningsvis ger dock arbetet en bra helhetsbild av ämnesområdet.

1.3 Litteratur och material

Det är främst inom den EG-rättsliga doktrinen som diskussionen om miljöhänsyns inverkan på tillämpningen av konkurrensreglerna förts. Den enda grundläggande större studie av ämnesområdet som genomförts är *Competition law and the Environment* av Timothy Portwood från 1994. I övrigt har ämnet behandlats främst behandlats i artiklar varav Reto Jacobs *EEC Competition law and the Environment* från 1993 kan betraktas som den grundläggande för detta arbete då senare material ofta använt Jacobs artikel som förebild. Den svenska diskussionen har hitintills lyst med sin frånvaro vilket också avspeglas i det material som använts. Konkurrensverkets rapport 1998:1 *Miljö, handel och konkurrens – spelregler för effektiva marknader* berör området, dock med infallsvinkeln att undersöka miljöpolitiska styrmedels inverkan på konkurrensen. Under senare år har KKV konfronterats med ämnet i tillämpningssituationer vilket med hänsyn till den diskussion som förts inom EG-rätten antagligen gör att relationen mellan sund konkurrens och effektivt miljöskydd även kommer att uppmärksammas i svensk doktrin.

1.4 Disposition

Arbetet är uppbyggt för att kunna ge dels en introduktion till vissa av de problem som kan uppstå när de två politikområdena konkurrens och miljö går in i varandra och dels en genomgång i hur miljöhänsyn har vägts in i tillämpningen av KL. Arbetet kan delas in i tre delar. Det inledande kapitlet ger en kortare miljö- och konkurrenspolitisk bakgrund, dels som grund för den fortsatta framställningen och dels för att visa var konflikterna mellan miljö- och konkurrenspolitik kan uppstå. Sedan följer ett kapitel som tar upp förhållandet mellan miljö och konkurrens inom EG-rätten, vilket är av stor vikt för diskussionen av vilken ledning som kan dras från EG-rätten vid tillämpningen av KL. Den avslutande och största delen tar upp hur miljömässiga övervägande och miljöhänsyn har påverkat bedömningen enligt relevanta regler i KL.

1.5 KLs förhållande till EGs konkurrensregler

KLs materiella förbudsbestämmelser har utformats efter förlaga från artiklarna 81 och 82 i Romf och avsikten var att uppnå materiell rättslikhet med EGs konkurrensregler. Vid tillämpningen av KL kan därför stor ledning hämtas från EG-domstolens praxis.² Även beslut från kommissionen är av

² Prop. 1992/93:56 sid. 21.

betydelse.³ Tillämpningen av EGs konkurrensregler styrs dock av de speciella mål som gemenskapen har vilket måste uppmärksammas då ledning hämtas från gemenskapspraxis. För att EGs konkurrensregler ska vara tillämpbara på ett förfarande krävs även att detta påverkar handeln mellan medlemstaterna. De grundläggande tillämpningsreglerna för konkurrensrätten finns i förordning (EEG) 17/62. Då konkurrensreglerna materiellt sett är i stort sett likalydande hänvisas för innehållet till genomgången av de svenska reglerna.

³ Gustafsson, Svensk Konkurrensrätt 1998 sid. 21

2 Konkurrens- och miljöpolitik

För att klargöra de konflikter som kan uppstå mellan konkurrens- och miljöpolitik kommer i detta kapitel respektive politikområdes mål och grundläggande styrmedel, särskilt med inriktning mot privata aktörers handlande, att kort beröras.⁴ Privata aktörers åtaganden kommer att spela en allt större roll i genomförandet av miljöpolitiken samtidigt som KL kan begränsa deras handlingsutrymme.

2.1 Den svenska miljöpolitiken

2.1.1 Svenska miljömål

Regeringens övergripande mål för det miljöpolitiska arbetet är att till nästa generation kunna lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen i Sverige är lösta. Vägen dit ska gå genom att skapa utrymme för en *hållbar utveckling*.⁵ Begreppet hållbar utveckling har sitt ursprung i den s. k. Bruntlandkommissionens rapport "Vår gemensamma framtid" som lades fram 1987. Där definierades en hållbar utveckling som en utveckling där dagens generation kan tillgodose sina behov utan att äventyra för kommande generationer att tillgodose sina. En hållbar utveckling innebär en social, kulturell, ekonomisk och ekologisk hållbar utveckling som alla är inbördes beroende av varandra.⁶

Den ekologiskt hållbara utvecklingen, vilket är det miljöpolitiken syftar till i första hand, har tre övergripande mål:

1. *Skyddet av miljön*. Utsläpp av miljöfarliga ämnen till skada för människor eller natur ska minska. På sikt ska inte naturfrämmande och hälso- och miljöskadliga ämnen förekomma i naturen. Den biologiska mångfalden ska bevaras och värdefulla kulturmiljöer skyddas.
2. *Effektiv användning*. Användningen av energi- och naturresurser ska bli effektivare än vad den är idag.
3. *Hållbar försörjning*. Ekosystemens långsiktiga produktionsförmåga måste säkras. I möjligaste mån ska förnybara resurser utnyttjas.⁷

2.1.2 Privata aktörers del i miljöarbetet

Den ekologiskt hållbara utvecklingen förutsätter enligt regeringen att miljöhänsyn integreras i alla samhällsprocesser. Hela Sverige skall ställa om till ett ekologiskt hållbart samhälle och näringslivet ska genom ett aktivt

⁴ Miljöbalken, som är det grundläggande miljöpolitiska instrumentet, och dess inverkan på KLs tillämpning kommer att beröras särskilt under kapitel 4.1.3.

⁵ Prop. 1997/98:145 sid. 1.

⁶ Pihl, Miljöekonomi för en hållbar utveckling 1997 sid. 142-143, Regeringens skrivelse 1998/99:5 sid. 5-6.

⁷ Regeringens skrivelse 1997/98:13 sid. 8, prop. 1997/98:145 sid. 36.

deltagande medverka till förbättringar i miljön.⁸ I miljöbalkspropositionen presenterar regeringen sin vision om framtidens miljöarbete. Olika aktörer och verksamhetsutövare, till exempel företag, skall inte bara uppfylla de krav som ställs i lagstiftningen utan skall på egen hand försöka att skapa egna miljöpolitiskt drivande nätverk som verkar i riktning mot att skapa ett ekologiskt hållbart samhälle. Miljölagstiftningen skall ge förutsättningarna för ett decentraliserat och förebyggande miljöarbete och marknadens aktörer skall själva anpassa produktion och produkter till ekologisk hållbarhet.⁹

2.1.3 Miljöpolitiska styrmedel.

Ur ett samhällsekonomiskt perspektiv är det viktigt att samhällets resurser används på ett så effektivt sätt som möjligt.¹⁰ Om de resurser vi har används rätt kommer det totala välståndet att öka. Miljöpolitiken är ett medel för att styra användningen av miljötillgångar på ett sådant sätt så att framtida generationer på samma sätt som vi kan tillgodose sina behov. Som utgångspunkt för utformningen av de miljöpolitiska styrmedlen används den för miljöpolitiken grundläggande principen om att förorenaren ska betala.¹¹ Denna primärt ekonomiska princip innebär att det är den som förorenar ska bära kostnaden för att åtgärda eller förebygga skador. Kostnaden för miljöskadan kan i och med detta återspeglas i priset på en vara.

De miljöpolitiska styrmedlen brukar delas upp i administrativa och ekonomiska. De förstnämnda avser normer, regleringar och olika typer av restriktioner medan de sistnämnda avser direktpåverkan på priset, till exempel genom skatter och avgifter. Andra, mindre lättkategoriserade styrmedel är informationsinsatser, upphandling och frivilliga överenskommelser mellan stat och näringsliv.¹² Två av de styrmedel i svensk miljöpolitik som är av intresse för detta arbete är producentansvar och frivilliga åtaganden från branscher eller företag i så kallade miljöavtal. Producenterna och näringslivet deltar via dessa styrmedel på ett aktivt sätt för att uppnå en kretsloppsanpassad samhällsutveckling. Producentansvar innebär att producenterna måste ta ansvar för möjligheter till återvinning och återanvändning av sina produkter.¹³ Då producentansvaret kan ställa krav på en viss återvinningsgrad kan samarbete vara det enda sättet för företag att

⁸ Prop. 1997/98:145 sid. 34-43.

⁹ Prop. 1997/98:45 del 1 sid. 161-162. Se även prop. 1997/98:145 sid. 304 ff.

¹⁰ För nedanstående se, Pihl, Miljöekonomi -för en hållbar utveckling 1997, Miljön och miljöpolitiken analyseras där utifrån ett samhällsekonomiskt perspektiv.

¹¹ Miljö, handel och konkurrens –spelregler för effektiva marknader, konkurrensverkets rapportserie 1998:1 sid. 32, Portwood, Competition law and the Environment 1994 sid. 13.

¹² Miljö, handel och konkurrens, 32-33.

¹³ Miljö, handel och konkurrens, sid. 101-104. För närvarande finns det producentansvarsförordningar för returpapper, däck bilar och två olika för förpackningar. Med producentansvar menas i princip att den som yrkesmässigt tillverkar eller materialet eller produkter eller yrkesmässigt för in den i Sverige ska återta och samla in uttjänta produkter. I förordningarna ställs vissa krav på återvinningsgrad av materialen och produkterna. För att klara dessa krav har producenterna i vissa fall samarbetat i särskilda materialbolag för att administrera insamling och återvinning.

uppnå kraven.¹⁴ Utformningen av de återvinningssystem som skapats har vid flera tillfällen bedömts av KKV då de samarbeten som uppstått till följd av regleringarna haft konkurrensbegränsande effekter. Miljöavtal innebär oftast att branschföreträdare gör åtaganden för branschen gentemot någon myndighet om att lösa miljörelaterade problem såsom exempelvis omhändertaganden av uttjänta produkter. Dessa miljöavtal är inte juridisk bindande och regleras inte av någon lagstiftning. För närvarande finns i Sverige ca. 20 miljöavtal.¹⁵

Från myndigheternas sida anses egna initiativ från företag och andra aktörer på marknaden i miljöskyddssyfte vara önskvärda. Kan lagstiftning undvikas för att uppnå miljöpolitiska mål är mycket vunnet. Regering och riksdag har vid ett flertal tillfällen uttalat att frivilliga lösningar är att föredra och att det är eftersträvansvärt att de miljöpolitiska målen uppnås på frivillig väg utan tvångsmedel. Om reglering sker på frivillig väg minskar också kostnader för administration och verkställighet från myndigheternas sida. Marknadens aktörer ska aktivt delta i miljöarbetet och själva utforma system för att uppnå målen.¹⁶ Även från näringslivets synpunkt torde det vara fördelaktigast om de kan vara med och utforma miljöskyddsåtgärderna. Kan på så sätt lagstiftning och andra administrativa hinder undvikas ökar möjligheterna för dem att driva sin verksamhet på företagsekonomiskt bästa sätt.¹⁷ I och med att näringslivet aktivt tar del i miljöarbetet kan kostnadseffektiva och väl avpassade metoder utvecklas där målet med ett hållbart samhälle lättare kan uppnås. Även inom EU har miljöpolitiska styrmedel där företagen tar aktiv del i miljöarbetet förordats. I många av gemenskapens länder används frivilliga miljöavtal och självreglering som ett styrmedel inom miljöpolitiken.¹⁸

2.2 Konkurrenspolitik

2.2.1 KLS ändamål

Enligt 1 § KL har lagen till ändamål att *”undanröja och motverka hinder för en effektiv konkurrens i fråga om produktion av och handel med varor, tjänster och andra nyttigheter.”* I förarbetena till lagen sägs att *”konkurrens stimulerar till bättre användning av samhällets resurser”* och att en ökad konkurrens är till fördel för konsumenterna genom att utbudet breddas och

¹⁴ Naturvårdsverket anser att det i många fall inte är möjligt för enskilda producenter att leva upp till förordningarnas krav, utan att det krävs samordning. Naturvårdsverkets rapport 4748 ”Har producenterna nått målen?”

¹⁵ Miljö, handel och konkurrens, sid. 65. Telefonuppgifter från Eva Jernbäcker, naturvårdsverket.

¹⁶ Se bland annat prop. 1992/93:180 sid. 1-3, 52-53, 1996/97:172 sid. 44, prop. 1997/98:145 sid.196-197.

¹⁷ Se Jacobs, EEC Competition law and the Environment, sid. 41 ff.

¹⁸ COM(96) 561 om environmental agreements, sid. 4 ff.

priserna pressas.¹⁹ Enligt förarbetena bör konkurrensen på marknaden skapas av företagen själva. Det är dock viktigt att företagen inte sätter konkurrensen ur spel då det kan leda till långsiktiga samhällsekonomiska förluster. ”*För de fall där företagen begränsar konkurrensen på ett sätt som är övervägande negativt för samhällsekonomin och för konsumenterna måste statsmakterna ha effektiva instrument att hindra detta.*”²⁰ Målet för KL är alltså att vara ett instrument för att främja en effektiv konkurrens till gagn för samhällsekonomin och för konsumenterna.

2.2.2 Konkurrensreglerna

För att motverka hinder för en effektiv konkurrens har man i KL ställt upp principiella förbud mot konkurrensbegränsande samarbete mellan företag och missbruk från ett eller flera företags sida av en dominerande marknadsställning. Dessa förbud återfinns i 6 respektive 19§§ KL. För att få en stark konkurrensrätt med ett preventivt och direktverkande system bygger KL på förbudsprincipen istället för missbruksprincipen.²¹ Alla samarbeten som faller under förbudet i 6§ KL är i princip förbjudna, även de som vid en samlad bedömning framstår som positiva från allmän synpunkt. Med anledning därav finns det, när ett samarbete som begränsar konkurrensen på ett sådant sätt som beskrivs i 6§ KL konstaterats, i 8§ KL en möjlighet för konkurrensverket (KKV) att efter anmälan besluta om undantag för avtalet från förbudet på viss tid. I 17§ KL finns vidare en möjlighet för regeringen att utfärda gruppundantag för grupper av avtal som uppfyller förutsättningarna för undantag enligt 8§ KL. Vidare finns regler om kontroll av företagsförvärv som syftar till att hindra uppkomsten av marknadsdominans som sätter konkurrensen ur spel och kan motverka utvecklingskraften inom näringslivet.²²

2.3 Konflikter

Mellan två olika mål kan det uppstå en konflikt om dessa är oförenliga och det ena målet inte går att uppfylla utan att det andra får ge vika. Alla målkonflikter är dock inte olösbara. I en skrift från naturvårdsverket diskuteras just problemen med målkonflikter i miljöarbetet.²³ Konflikter som är möjliga att lösa kallas oäkta målkonflikter eller tekniskt lösbara konflikter. Miljöpolitiska åtgärder kan skapa spelregler som snedvrider marknaden och påverkar enskilda företags situation och deras

¹⁹ Prop. 1992/93:56 sid. 4. Den effektiva konkurrens som eftersträvas kan sägas råda på den marknad där antalet säljare inte är för begränsat, de utbudna varorna inte är för differentierade, företagen inte handlar i samförstånd med varandra och inga väsentliga hinder finns för nyetablering av företag. Carlsson, Schuer, Söderlind, sid. 33. Sambandet mellan en effektiv konkurrens och ökad samhällsnytta kommer från nationalekonomiska studier. Se Parkin, Powell och Matthews, Economics 1997, sid. 258-283.

²⁰ Prop. 1992/93:56 sid. 16.

²¹ Prop. 1992/93:56 sid. 18

²² Prop. 1992/93:56 sid. 38-39.

²³ Naturvårdsverkets rapport 4800, Målkonflikter och styrmedel, ett centralt miljöstrategiskt problem, Se bl. a. sid. 17-29 och 52 ff.

konkurrenskraft.²⁴ Väl utvecklade miljöpolitiska styrmedel kan göra att de miljöpolitiska målen uppnås med en mindre inverkan på konkurrensen. Äkta målkonflikter, däremot, uppstår när en avvägning mellan målen måste göras. Ett område inom vilket en genuin konflikt mellan miljöregler och konkurrens råder är transportområdet.²⁵ Ju enklare det är att transportera varor, desto mer gynnas konkurrensen. På motsvarande sätt gynnas miljön av att transporterna minskar.

Både miljöpolitiken och konkurrenspolitiken syftar som ovan nämnts till att utveckla ett hållbart samhälle och till att öka vårt samlade välstånd. Dessa två mål står inte i sig i något motsatsförhållande. En effektiv konkurrens kan tvärtom vara till fördel för miljön genom att generera välstånd som gör det möjligt att använda resurser för att utveckla miljövänliga produkter. Vidare kan en effektiv konkurrens även främja introduktion av miljövänliga produkter på marknaden. När alla externa miljökostnader internaliserats i priset på en produkt kommer de miljövänliga alternativen att relativt sett minska i pris vilket gör att de miljövänliga produkterna kan slå ut mindre miljövänliga produkter. I takt med att konsumentmedvetandet ökar kan även miljövänlighet användas som ett konkurrensmedel i marknadsföringen. EU-rådet har i en resolution tagit upp just relationen mellan konkurrenskraft och miljöskydd och påpekat att en hållbar tillväxt inom industrin ger möjligheter att utveckla miljövänliga produkter. Samtidigt kan preventiva och marknadsbaserade miljökrav öka industrins konkurrenskraft genom att denna därigenom kan erbjuda miljövänligare produkter.²⁶

En första konflikt mellan miljö och konkurrens åskådliggörs genom att de miljöpolitiska styrmedel som utformats för att uppnå ett hållbart samhälle medför negativa effekter för konkurrensen vilket gör att den samhällsekonomiska effekten av åtgärden blir negativ. I propositionen om svenska miljömål uppmärksammas detta genom att där sägs att åtgärder för att uppnå miljömålen ska vidtas på samhällsekonomiskt bästa sätt. Vidare diskuteras vikten av att marknadsbaserade styrmedel utformas så att möjligheterna till en sund konkurrens erbjuds. Systemen måste anpassas så att de inte står i strid med KL.²⁷ En andra konflikt uppstår om de medel som finns för att säkra en effektiv och sund konkurrens, i detta fall KL, inte ger det samhällsekonomiskt bästa resultatet då förfaranden med positiva effekter för miljön kan förbjudas. Denna konflikt står i centrum för detta arbete. Dessa två konflikter är båda tekniskt lösbara och de styrmedel som finns inom respektive politikområde kan utvecklas. Det svåraste problemet torde dock uppstå när sund konkurrens och miljöskyddsåtgärder ska värderas gentemot varandra i det fall en äkta konflikt uppstår. Frågan har beskrivits

²⁴ I Miljö, handel och konkurrens, ges exempel på olika miljöpolitiska åtgärder och deras inverkan på konkurrensen.

²⁵ Se Miljö, handel och konkurrens, sid. 37.

²⁶ Rådets resolution Industrial competitiveness and environmental protection. OJ [1992] C 331/5.

²⁷ Prop. 1997/98:145 sid. 43. För att åstadkomma önskvärda resultat som t. ex. konkurrensneutralitet bör vid vissa tillfällen lagstiftning tillgripas.

som i hög grad beroende av etik och hur man värderar socio- ekonomiska och ekologiska faktorer och väger dem mot varandra.²⁸

²⁸ Naturvårdsverkets rapport 4800, Målkonflikter och styrmedel, ett centralt miljöstrategiskt problem, sid. 52 ff. Den konflikten är grundläggande för avvägningen mellan miljö och konkurrens men kan inte utredas inom ramen för detta arbete då det är det KL, som konkurrenspolitiskt styrmedel, som står i centrum för detta arbete.

3 Konkurrens och miljö inom EG

På grund av den materiella likheten mellan KL och Romf konkurrensregler är det av stort intresse att beakta de övervägningar som gjorts mellan konkurrens och miljöskydd inom EG-rätten. Dels för att klargöra i vilken utsträckning artiklarna 81 och 82 ska tolkas på ett annat sätt än 6, 8 och 19§§ KL med hänsyn till Romf rättsliga kontext, vilket är av stor vikt då ledning för tillämpningen av KL ska hämtas från EG-rätten, dels då den rättsutvecklingen som sker inom EG kan tänkas påverka den svenska rättsutvecklingen *de lege ferenda*. EG-rätten och dess konkurrensregler är även i sig gällande lag i Sverige. I det följande kommer kort EGs miljö- och konkurrenspolitik att beröras och den påverkan miljöskyddets ställning inom EG-rätten kan ha på konkurrensreglernas tillämplighet och tolkning.

3.1 EGs miljöpolitik

I Romf ursprungliga lydelse nämns varken miljö eller miljöskydd. För att gemenskapens befolkning skulle kunna ta del av det ökade välstånd som den ekonomiska utvecklingen syftade till, märktes snart att man även på gemenskapsnivå var tvungen att vidta åtgärder för att befolkningens livsmiljö skulle säkras.²⁹ Miljöpolitikens utveckling inom gemenskapen kan följas genom de fem handlingsprogram för miljön som antagits sedan 1973. Handlingsprogrammen är inte rättsligt bindande dokument men innehåller programförklaringar och riktlinjer för förverkligandet av miljöpolitiken. Genom dessa har de grundläggande målen och principerna för gemenskapens miljöarbete utkristalliserats och miljöpolitiken har efterhand integrerats i övrig gemenskapspolitik.³⁰ För närvarande löper det femte handlingsprogrammet vars huvudtitel är "*Towards sustainability*", mot en hållbar utveckling. Likaväl som i de svenska miljöpolitiska programförklaringarna konstateras att enskilda har ett ansvar för miljön.³¹ För ökat miljöskydd bör egna initiativ av privata aktörer, såsom frivilliga miljöavtal och andra former av självreglering inom industrin uppmuntras.³²

3.2 Miljöskyddets ställning i EG-rätten

Genom införandet av gemenskapsakten 1987 gavs gemenskapen uttryckligen befogenheter över lagstiftning inom miljöskyddsområdet och grunderna för gemenskapens miljöpolitik skrevs in Romf nuvarande artiklar 174-176.³³ Innan dess hade EG-domstolen slagit fast att miljöskyddet utgjorde ett gemenskapens viktigaste mål.³⁴ Miljöskyddet har idag en stark

²⁹ Se Krämer, E. C. Treaty and Environmental law 1998, sid. 2

³⁰ Mahmoudi, EU:s miljö rätt 1995, sid. 45 ff.

³¹ Femte miljöhandlingsprogrammet, [1993] OJ C 138, sid. 11 ff. Jmfr. Kap. 2.1.2

³² Femte miljöhandlingsprogrammet, [1993] OJ C 138, sid. 14.

³³ Se Krämer, sid. 1-3.

³⁴ Mål 240/83 *Procureur de la Republique v Association de Défense de brûleurs d'Huiles Usages* 1985 ECR 531, Jacobs, EEC competition law and the protection of the environment, sid. 37.

ställning inom gemenskapen vilket inte minst står klart vid en läsning av artikel 2 Romf. ”*Gemenskapen skall ha till uppgift att genom att upprätta en gemensam marknad och... genom att fullfölja den gemensamma politik eller verksamhet som avses i artiklarna 3 och 4 främja en harmonisk, väl avvägd och hållbar utveckling av näringslivet inom gemenskapen som helhet.*” Gemenskapen ska främja ”*en hög nivå i fråga om miljöskydd och en förbättring av miljöns kvalitet.*” Vidare har den så kallade integrationsprincipen genom Amsterdamfördraget lyfts ur artikel 174 och placerats i artikel 6. ”*Miljöskyddskraven skall integreras i utformningen och genomförandet av gemenskapens politik och verksamhet enligt artikel 3, särskilt i syfte att främja en hållbar utveckling.*” Detta tyder enligt Mahmoudi på att miljöskyddet blivit en kärnfråga för gemenskapen.³⁵

3.3 Konkurrensrättens ställning i EG-rätten

För att uppnå de övergripande målen med gemenskapens verksamhet ska enligt artiklarna 3a, c och g verksamheten innefatta en avveckling av handelshinder mellan medlemsländerna, skapandet av en fri inre marknad och skapandet av en ordning som säkerställer att konkurrensen inom den inre marknaden inte snedvrids. Det närmare syftet med att reglera privata aktörers uppträdande på marknaden är precis som för de svenska reglerna att i enlighet med ekonomisk teori skapa ett effektivt näringsliv och att skydda konsumenterna. Konkurrenspolitiken syftar till, för att använda kommissionens ord, precis som alla andra politikområden, att medverka till att gemenskapens mål uppnås och att öka unionens ekonomiska välbefinnande och välbefinnande.³⁶ Ett annat speciellt syfte med EGs konkurrensrätt är att genom harmonisering av konkurrensreglerna underlätta och främja skapandet av en fri och fungerande inre marknad och därigenom som ett komplement till reglerna om handelshinder underlätta för upprättandet av den gemensamma marknaden.³⁷ Privata aktörer ska inte kunna begränsa den mellanstatliga handeln genom att ställa upp egna regler som motverkar skapandet av en marknad inom gemenskapen. Att konkurrensrätten har en stark ställning inom EG-rätten kan förklaras med just integrationssyftet.³⁸ EG-domstolen har även uttalat att ”...*competition must not be eliminated.*”

³⁵ Mahmoudi, Att ställa miljökrav vid offentlig upphandling sid. 8

³⁶ 26:e rapporten om konkurrenspolitiken 1996, sid. 5. Den grad av konkurrens som eftersträvas kallas ”workable competition” vilket i stort sett motsvaras av det svenska uttrycket effektiv konkurrens. Se kap. 2.2. samt Fejő, EU-konkurrenseret 1997 sid. 53.

³⁷ Angående konkurrenspolitikens syfte inom EG se Korah, An introductory guide to EC competition law and practice 1994, sid. 8-9, samt Westin, Introduktion till EGs konkurrensrätt 1998, sid. 24-25. Ziegler, Trade and the environmental law in the european community sid 30 ff. Se Målen 56 & 58/64 *Grundig & Consten v Commission* [1966] ECR 299 och 26/76 *Metro v Commission I* [1977] ECR 1875 där konkurrensrättens syfte att säkerställa integration betonas.

³⁸ Wahl, Konkurrensförhållanden sid. 59 ff. Wahl anser att just integrationssyftet gör att konkurrensrätten har en stark ställning inom gemenskapen och att tillämpningen därav blir strikt.

*This requirement is so essential that without it numerous other provisions of the Treaty will be pointless”.*³⁹

3.4 Miljöskyddets företräde framför konkurrensreglerna

En fråga som ställts i doktrinen är i fall miljöskyddet inom gemenskapen har den konstitutionella statusen att vid en konflikt mellan miljöskyddshänsyn och konkurrenshänsyn, konkurrenshänsynen får ge vika.⁴⁰ Portwood menar att det är möjligt att miljöskyddet inom gemenskapen har uppnått en konstitutionell status liknande den som skyddet av de mänskliga rättigheterna har och att om en prioritering mellan konkurrens och miljöskydd måste göras, miljöskyddet i kraft av högre konstitutionell status har företräde. Det är främst på den för miljöskyddet unika integrationsprincipen i artikel 6 som Portwood bygger sitt resonemang om att miljöskyddet har en speciell konstitutionell status. Konkurrenspolitiken är, trots dess starka ställning inom EG-rätten, endast en metod för att uppnå gemenskapens mål i artikel 2 vilket inte ger den en lika hög konstitutionell status. Om konflikt uppstår har miljöskyddet generellt företräde framför konkurrenshänsyn.⁴¹

I Romf finns det inte någon bestämmelse som direkt ger uttryck för miljöskyddets generella företräde framför konkurrenshänsyn eller att åtgärder som tas till skydd för miljön automatiskt ska undantas från artiklarna 81 och 82 och EG-domstolen har inte tagit ställning i frågan. Finns det då utrymme för en tolkning av artikel 6 som innebär att miljöskyddet, så som Portwood förespråkar, har generellt företräde framför andra gemenskapsmål och i så fall att åtgärder tagna i miljöskyddssyfte inte kan angripas med konkurrensreglerna? Jacobs svarar nekande men pekar på att miljöskyddet trots allt har en speciell ställning i Romf. Det torde dock inte vara möjligt att läsa in ett totalt undantag för miljöskyddsåtgärder från konkurrensreglerna. Mot detta talar även att konkurrensreglerna har utrustats med egna undantag⁴² Inte heller Krämer ger artikel 6 den innebörden: *”It is not possible to deduce from the new article 6 of the E.C.Treaty a rule that environmental objectives prevail in case of conflict over other objectives, even if the importance of environmental issues in the E.C. Treaty has been constantly increasing, from the Single European Act 1987 to the Maastricht Treaty 1993 and the Amsterdam Treaty 1997. Any such hierarchy of*

³⁹ Mål 6/72 *Continental Can* [1972] ECR 215 grund 24.

⁴⁰ Jacobs, sid. 44, Portwood, sid. 86 ff.

⁴¹ Portwood, sid. 86 ff. *”Article 130r(2) is the only article which requires express integration of one policy, namely, the environmental policy, into both the definition and implementation of all other policys. Such wording apperas to have a character of a constitution.”* Integrationsprincipen återfinns numera i artikel 6.

⁴² Jacobs, sid. 45-46. Jacobs för även fram ytterligare argument mot att lyfta ut miljöskyddet från konkurrensreglernas tillämplighet som inte har något samband med den konstitutionella statusen eller reglernas utformning. Bland annat att en korrekt tillämpning av principen om att förorenaren betalar gör att varor som skadar miljön mindre blir relativt sett billigare och i detta läge kommer en sund konkurrens att gynna miljöskyddet. Jmfr. Kap. 2.3.

objectives would have needed clearer expression in the Treaty."⁴³ Uttalanden från kommissionen tyder inte heller på att de inte skulle tillämpa konkurrensreglerna på ett förfarande som var till fördel för miljön.⁴⁴

3.4.1 Fri handel och miljö

EG-domstolen har än så länge inte avgjort något ärende där miljöhänsyn ställts mot ett förfarandes inverkan på konkurrensen. Den har dock avgjort ärenden där nationella åtgärder till skydd för miljön inskränkt handeln mellan medlemsstaterna. EG-domstolen har fastslagit att i miljöskydd är ett tvingande hänsyn och i enlighet med *Cassis de Dijon*-doktrinen (*rule of reason*) kan inskränkningar godtas om åtgärderna är oundgängligen nödvändiga, står i proportion till sitt syfte och inte leder till formell eller materiell diskriminering.⁴⁵ I *Danish bottle case*⁴⁶ berättigade nationella miljöskyddsåtgärder begränsningar i varors fria rörlighet. Ett krav på både producenter och importörer om upprättande av pant- och återvinningssystem för vissa dryckesförpackningar medförde handelshinder. Retursystemet accepterades men vissa regler i anslutning till systemet hölls för att vara oproportionella i förhållande till sitt miljöskyddande syfte. Den proportionalitetsbedömning som görs från fall till fall kan generellt sägas innebära att det via åtgärden måste vara möjligt uppnå det efterstävade miljöskydds målet, åtgärden måste vara nödvändig för uppnå målet och samtidigt den minst handelshindrande och vidare måste miljöförbättringen vara proportionell i förhållande till handelsbegränsningen.⁴⁷

För att nationella åtgärder ska godtas under *rule of reason* får de inte heller vara diskriminerande. Olikheter i behandlingen kan dock tillåtas om det sker på en legitim grund. EG-domstolen har godtagit en lokal regel som endast gällde och förhindrade import av utländskt avfall. Bland annat med beaktande av principen om att miljöförstöring ska hejdas vid källan, närhetsprincipen och principen om självförsörjning⁴⁸ ansågs inte regeln diskriminerande.⁴⁹

⁴³ Krämer, sid. 55. Se även Ziegler, sid. 109-111. Den enda möjligheten att rättfärdiga ett avtal som strider mot artikel 81 är enligt honom att gå via undantagen i Romf eller via undantag i relevant sekundärlagstiftning, även om förfarandet är till fördel för miljön, samt Chamlers, Environmental Protection and the single market, sid. 84. Ett samarbete som ger mindre skadliga produkter gör inte att agerandet faller utanför EGs konkurrensregler.

⁴⁴ Se bland annat COM(96) 561 om environmental agreements, sid 15 p. 27-28 där utgångspunkten är att företags möjligheter att samarbeta trots miljömässiga fördelar begränsas av artiklarna 81 och 82 med möjlighet till undantag enligt 81 (3). Se även 25:e rapporten om konkurrenspolitiken sid. 41, 23rd report on competition policy sid. 93 ff. Portwood verkar inte själv tro att hans resonemang skulle godtas av gemenskapens institutioner, se sid 97 ff.

⁴⁵ Mål 120/78 *Cassis de Dijon*, 1979 ECR 649 i kombination med mål 240/83 *Procureur de la Republique v Association de Défense de brûleurs d'Huiles Usages* 1985 ECR 531. Se Krämer, sid. 141-142.

⁴⁶ Mål 302/86 *Commission v Denmark*, 1988 ECR 4607. Se vidare Reid, Trade and the Environment, European environmental law review, nr. 4 1996 sid. 144 ff.

⁴⁷ Ziegler, sid. 96 ff.

⁴⁸ Principles of correction at source, self-sufficiency and proximity.

⁴⁹ Mål 2/90 *Commission v Belgium* 1993 ECR 4431, Se Ziegler, sid. 90 ff.

3.4.2 Kommentarer

Att i EG-rätten läsa in ett generellt undantag från konkurrensreglerna för åtgärder tagna i miljöskyddssyfte verkar inte möjligt. Inom området fri handel och miljö har EG-domstolen sökt en balans mellan ekonomisk integration och lokalt miljöskydd genom att tillämpa *rule of reason*.⁵⁰ Att EG-domstolen i avvägningen mellan en fungerande konkurrens och ett starkare miljöskydd skulle ge miljöskyddsåtgärder ett generellt undantag verkar i ljuset av den bedömningen inte troligt. Utgångspunkten för den fortsatta framställningen är också att åtgärder tagna i miljöskyddssyfte inom EG-rätten även fortsättningsvis kommer att bedömas från fall till fall utifrån ärendets specifika omständigheter.

3.5 Miljöskyddshänsyns inverkan på tillämpningen av artikel 81 och 82

I det följande ska den koppling som finns mellan miljöskyddskrav och konkurrensregler i Romf beröras och i vilken utsträckning miljöhänsyn måste tas vid tillämpning av artiklarna 81 och 82. Särskilt viktig i detta avseende är integrationsprincipen i artikel 6.

Kan högre miljöskydd anses vara ett mål för artikel 81 och 82 vilket medför att de som tillämpar konkurrensreglerna måste ta hänsyn till förfarandets påverkan på miljön? Gemenskapen skall enligt artikel 2 främja en hållbar utveckling, en hög nivå i fråga om miljöskydd och en förbättring av miljöns kvalitet och miljöskyddskraven⁵¹ skall enligt artikel 6 integreras i genomförandet av gemenskapens verksamhet, däribland den ordning som säkerställer konkurrensen. Av stor vikt för vilka miljöskyddshänsyn som skall tas vid tillämpningen av artikel 81 och 82 är integrationsprincipen i artikel 6 och dess innebörd. Från att ha infogats i artikel 132r(2) 1987 med innebörden att miljöskyddskraven skulle vara en komponent i övriga politikområden har den lyfts ut till en egen artikel i Romf inledning där det talas om att miljöskyddskraven skall integreras i all övrig verksamhet. Krämer anser att integrationsprincipen numera är den viktigaste av de principer för miljöskydd som ställts upp i Romf och att den "*calls for a permanent, continuous "greening" of all Community policies.*"⁵² Mahmoudi menar att nämnda princip har blivit rättsligt bindande för gemenskapens institutioner och skall styra samtliga aktiviteter inom gemenskapen.⁵³ En av förhoppningarna med att placera principen i inledningen av fördraget och genom att specificera omfattningen av institutionernas skyldighet att beakta miljöskyddskraven i Romf var att principen skulle få ett större genomslag i

⁵⁰ Se Ziegler, sid 237 ff.

⁵¹ Med "miljöskyddskraven" menas de mål som lagts fast i artikel 174(1) och även integrering av principerna för miljöskydd i artikel 174(2). Krämer, sid.71-72.

⁵² Krämer, sid.71.

⁵³ Mahmoudi, Att ställa miljökrav vid offentlig upphandling, sid. 8.

institutionernas verksamheter.⁵⁴ Gemenskapens institutioner har dock enligt Krämer en stor frihet när det gäller att integrera miljöskyddskraven, ”...since the integration requirement is a principle and not a legally binding rule for all cases,” och ”its implementation will depend almost entirely of the political will of the Community institutions to make the integration clause fully operational.” Det skulle enligt Krämer vara förenat med stora svårigheter att rättsligen visa att en viss institution inte integrerat miljöhänsyn i sin verksamhet.⁵⁵

En i stort sett samstämmig doktrin anser att integrationsprincipen gör att det inte längre är möjligt att tillämpa konkurrensreglerna endast med beaktande av ett förfarandes effekter på konkurrensen. Miljöskyddsaspekter måste integreras.⁵⁶ Även kommissionens inställning är att miljöskyddskraven måste integreras i konkurrenspolitiken. I anslutning till integrationsprincipens införande och det femte miljöhandlingsprogrammet uttalar kommissionen att ”[C]ompetition must therefore, as much as any other Community policy, take account of environmental considerations.”⁵⁷ De miljömässiga målsättningarna i artikel 174 kommer att integreras i konkurrenspolitiken i analysen av enskilda ärenden där konkurrensbegränsningarna vägs mot de miljömässiga målsättningar som kan realiseras via förfarandet. Detta kommer att ske genom undantagsbestämmelsen i artikel 81(3) med beaktande av principen om proportionalitet.⁵⁸

⁵⁴ Mahmoudi, EU:s miljörett efter Amsterdamfördraget, Juridisk tidskrift 1997/98 nr. 2 sid. 402-403.

⁵⁵ Krämer, sid.71-72. Pagh, EU miljöret 1996 sid. 57, är inte lika tveksam till om integrationsprincipen kan genomföras i praktiken. Doyle argumenterar för att även stater och dess myndigheter kan vara bundna av EG-rättens miljöskyddskrav i viss utsträckning. Nationella miljöskyddslaggar bör tolkas enligt Romf krav. Eventuell effekt på nationella konkurrensmyndigheter skyldigheter att ta hänsyn till EG-rättens miljöskydd är av resonemanget är inte helt klart. Precaution and prevention: Giving effect to article 130r without direct effekt.

⁵⁶ Jacobs, sid.46 ff. Ziegler, sid 111. Khalastchi & Ward, Sustainability: An assessment of environmental agreements under Community law, sid. 283, ”The EC Treaty does not elevate competition above environmental policy or vice versa. What it aims to do is to ensure that environmental concerns are integrated into all policies of the european Community and that environmental benefits are taken into account when the Commission decides.” Portwood, sid. 78-79. Portwood anser även att första meningen av artikel 81, att konkurrensbegränsningar ska anses som oförenliga med den *gemensamma marknaden*, visar att miljöhänsyn ska tas. I begreppet den *gemensamma marknaden* ingår de mål för gemenskapen som finns uppsatta i artikel 2 och de verksamheter som gemenskapen enligt artikel 3 ska innefatta, bland annat en miljöpolitik. Om ett förfarande ska vara förenligt med den *gemensamma marknaden* krävs att dess verkningar på miljön tas i beaktande.

⁵⁷ 23rd report on Competition policy, sid. 93. Se även Competition law and the environment –note by the European Union, DAFPE/CLP(95)31, sid. 3 angående dåvarande artikel 132r (2), ”like any other Community policy, competition policy must take into account the environmental dimension.”

⁵⁸ 25:e rapporten om konkurrenspolitiken sid. 41. Portwood anser att artikel 6 i kombination med artikel 174 även ger ett femte villkor under artikel 81(3). Kommissionen ska inte bevilja undantag utan att ha tagit de miljömässiga konsekvenserna, så väl positiva som negativa, av ett förfarande i beaktande. Portwood, sid. 157-158.

3.5.1 Kommentar

Den viktigaste slutsatsen som går att dra av ovanstående är att det finns en uttalad skyldighet för gemenskapens institutioner att integrera miljöskydds krav i tillämpningen av konkurrensreglerna. Mindre klart är vad som exakt menas med att integrera miljöskydds krav i tillämpningen. Är artikel 6 bindande för gemenskapens institutioner på ett sätt som gör att de är skyldiga att visa att miljöskyddshänsyn tagits vid enskilda beslut eller innebär det mer en uppmaning att integrera miljöskyddsaspekten i tillämpningen av konkurrensreglerna? Klart är dock att det finns en vilja att integrera miljöskyddshänsyn i samtliga politikområden och vid samtliga beslut. Konkurrenspolitiken ses inte som ett fristående element utan som en metod bland andra att skapa välbefinnande inom gemenskapen. Detta är skillnaden gentemot inställningen i förarbetena till KL där andra allmänna intressen än rent konkurrenspolitiska inte skall beaktas vid tillämpningen av KL.⁵⁹ De avgörande som kommissionen har gjort där miljöskyddshänsyn vägt in i bedömningen kan ha färgats av denna inställning till miljöskyddets integrering i konkurrensrätten, i vart fall efter 1987 då miljöskyddsbestämmelserna infördes i Romf. När ledning hämtas från EG-rätten för tillämpningen av KL är detta av stort intresse.

I det följande kommer genomgången att inriktas på de svenska konkurrensreglerna och miljöhänsyn i tillämpningen av KL. På grund av den ledning som ska hämtas från gemenskapens praxis kommer relevant doktrin och relevanta ärenden från EG-rätten att beaktas även under den fortsatta framställningen

⁵⁹ Prop. 1992/93:56 sid. 70 samt 78.

4 Miljöhänsyn som allmänt intresse vid tillämpningen av KL

4.1 KLS generella tillämplighet

Inom EG-rätten har det diskuterats om konkurrensreglerna inte är tillämpliga på ett förfarande som är till fördel för miljön.⁶⁰ Motsvarande diskussion har inte uppstått i Sverige. Finns det då något som talar för att åtgärder tagna i ett miljöskyddssyfte generellt sett ska undantas från KLS regler? KL är en generell lag som med några begränsningar gäller inom hela näringslivet och för alla företagsformer.⁶¹ I övrigt är förbudsbestämmelserna tillämpliga på alla förfaranden av privata aktörer. För att KL inte ska vara tillämplig på ett förfarande som medför konkurrensbegränsningar krävs att riksdagen gjort en avvägning mellan olika allmänna intressen i lag.

4.2 Offentliga särregleringar

I förarbetena till KL sägs att när riksdagen efter avvägning mellan olika allmänna intressen genom lag beslutat om offentliga regleringar som medför konkurrenshämmande verkningar kan den situationen uppkomma att KL inte ska tillämpas alls. Företagen kan vara rättsligt förpliktade att handla på ett visst sätt. Konkurrensbegränsningar som inte är ett uttryck för den fria partsviljan utan en direkt och avsedd effekt av lagstiftning eller en ofrånkomlig följd därav kan inte angripas med KL och varken 6 eller 19 §§ KL blir tillämpliga.⁶² Även förordningar utfärdade med stöd i lag kan medföra att KL inte blir tillämplig.⁶³ Detta är en utvidgning av möjligheterna att angripa konkurrensbegränsande beteende jämfört med äldre lagstiftning.⁶⁴ Miljöhänsyn i allmänna regleringar kan alltså medföra att KL inte blir tillämplig. I det fallet har det allmänna gjort en avvägning mellan miljö- och konkurrenshänsyn. I svensk rätt finns ingen lagregel som innebär en generell prioritering mellan miljö- och konkurrenshänsyn där åtgärder tagna i

⁶⁰ Kap 3.4.

⁶¹ Bernitz, Den svenska konkurrenslagen 1996, s. 73. För samarbete inom jordbrukets primärföreningar har det införts ett särskilt undantag från förbudet i 6 § KL, 18 a-c §§ KL. Även överkommelser mellan arbetsgivare och arbetstagare är enligt 2 § KL undantagna. Immaterialrättsliga ensamrätter åtnjuter också en speciell ställning trots att de kan verka konkurrenshämmande. Se Carlsson, Schuer, Söderlind, Konkurrenslagen 1995 sid. 37 ff.

⁶² Prop. 1992/93:56 sid. 70.

⁶³ Svensk EPS återvinning AB, dnr.1134/96.

⁶⁴ Prop. 1981/82:165 sid. 185-187 samt Carlsson, Förhållandet mellan KL och särregleringar, Konkurrens nr. 6/96 sid. 4. I den äldre konkurrenslagen skulle konkurrensbegränsande beteende som var i linje med tvingande normgivning inte bedömas som otillbörligt. För detta behövdes inte nödvändigtvis en norm med lags dignitet utan beteenden som överensstämde med riktlinjer för politiken som dragits upp av riksdagen kunde godkännas. Frivilliga lösningar för att inrätta sig efter samhälleliga, icke-tvingande, önskemål kunde medföra att konkurrenslagen inte skulle tillämpas om det konkurrensbegränsade förfarandet var motiverat utifrån särregleringen.

miljöskyddssyfte skulle undantas från KLs tillämplighet. Regeringsformen ger ingen vägledning. Människor i Sverige har inte någon grundläggande rätt till en god miljö.⁶⁵

Ett ärende där en miljörelaterad reglering gjorde att KL inte skulle tillämpas är *Svensk EPS återvinning AB*.⁶⁶ Regeringen hade utfärdat en förordning om producentansvar för förpackningar. I förordningen ställdes vissa miljömässiga krav på förpackningarna och producenterna ålades att samla in och materialåtervinna en viss del av förpackningarna på ett miljömässigt godtagbart sätt. SCA Packaging Sweden AB och Por-Pac AB som tillsammans hade ca. 95 % av marknaden för EPS-plast ägde hälften var av Svensk EPS återvinning AB som i sin tur var det enda i sitt slag på marknaden. Syftet med bolaget var att se till att ägarna klarade av uppställda mål för insamling av EPS-förpackningar på ett miljömässigt godtagbart sätt. Det fanns inget i förordningen som direkt påbjöd ett samarbete men med tanke på de krav som ställdes på producenterna ansågs samarbetet utgöra en ofrånkomlig följd av förordningen. Utan samarbete skulle det vara svårt för bolagen att uppfylla kraven på insamling och återvinning. Samarbetet och avtalets innehåll låg enligt KKV i linje med miljöskyddssyftet i lagstiftningen.

Ytterligare ett ärende där en producentansvarsförordning gjort att samarbete ansetts vara en ofrånkomlig följd av annan reglering gällde samarbete i materialbolaget *Pressretur AB*.⁶⁷ Samarbetet syftade till att uppfylla de krav som ställs på insamlingar av tidningar i enlighet med förordningen om producentansvar för tidningar. Tre företag träffade avtal om samverkan i Pressretur AB. Pressretur AB skulle se till att företagen klarade av att samla in och materialåtervinna returpapper enligt förordningen. KL ansågs inte tillämplig på att samarbete förekom genom Pressretur AB då samverkan ansågs utgöra en ofrånkomlig följd av förordningen om producentansvar. KKV bedömde dock villkoren för och utformningen av själva samarbetet så att inte konkurrensen begränsades mer än vad som var en ofrånkomlig följd av förordningen. En viss marknadsuppdelning godtogs som antogs ha tillkommit för att minimera transportsträckorna för returpappret. Detta bidrog till att miljöpåverkan till följd av insamlingen minskade vilket var en del av syftet med producentansvarsförordningen.⁶⁸

⁶⁵ Westerlund, Miljölagstiftningen i korthet (jan 1999); <http://www.imir.com> sid. 9. Enligt Westerlund har dock Europadomstolen för de mänskliga rättigheterna börjat koppla samman enskildas miljösituation och de mänskliga rättigheterna och Europakonventionen är sedan 1995 svensk lag.

⁶⁶ Dnr 1134/96.

⁶⁷ Dnr 1528/94.

⁶⁸ Ytterligare ärenden där samarbete bedömdes vara en ofrånkomlig följd av miljörelaterade regleringar gällde ett samarbete kring och upprättandet av ett retursystem för dryckesförpackningar av materialet PET (*Retursystem-PET*), dnr 208/94 m. fl., samarbete kring retursystem för återvinning av dryckesförpackningar av aluminium (*Returpack-burk*), dnr 1412/93 och samarbete avseende retursystem för standardiserade 33 cl. glasflaskor (*Retursystem-flaskor*), dnr 1471/93. I dessa ärenden bedömdes samarbetet i sig som konkurrensbegränsande och KKV gjorde en bedömning om undantag kunde beviljas.

Vid tillstånd från regering eller annan statlig myndighet där samarbete är ett villkor för verksamhetens tillåtlighet torde inte KL vara tillämplig om villkoret har stöd i lag.⁶⁹ I ärendet *HB Gladökrossen*⁷⁰ som gällde ett samarbete avseende täktverksamhet för framtagning av bergkross var omständigheterna speciella. Swerock AB och Ballast Stockholm AB som i normala fall var konkurrenter medgavs undantag för ett samarbete i bolaget HB Gladökrossen. I samband med att täktverksamheten bedrevs skulle det hål som skapades användas som avfallsdeponi av ett tredje företag enligt tillståndsbeslut för verksamheten från koncessionsnämnden. Genom att sammanföra de två miljöfarliga verksamheterna kunde verksamheternas påverkan på omgivningen och miljön minskas. För att bereda plats för avfallsdeponin var tillståndet förenat med vissa tidsramar och krav. Bland annat var bolaget förpliktat att varje år ta upp en viss mängd bergkross från täkten oavsett om de hade avsättningsmöjligheter för detta eller ej. Tillståndet från koncessionsnämnden förutsatte inte något samarbete mellan företagen avseende täktverksamheten men de villkor som slagits fast i tillståndet för de båda verksamheterna var knutna till att avfallsdeponin skulle vara färdig till ett visst datum. Företagen tillsammans hade större möjligheter att klara av de uppställda kraven. Tillståndet gjorde inte att KL inte var tillämpligt men det hade stor inverkan på KKV:s bedömning av om undantag kunde beviljas.

4.2.1 Kommentar

De miljöhänsyn som KKV har lagt in i dessa ärenden ligger helt i linje med den lagstiftning som gjort att KL inte varit tillämplig. Har konkurrensbegränsningarna inte gått utanför vad som krävs för att uppfylla lagstiftningen har KL inte varit tillämplig. KKV har även sett till syftet med lagstiftningen för att utvärdera om KL varit tillämplig på eventuella konkurrensbegränsningar. Lagstiftaren kan alltså göra avvägningar mellan konkurrens- och miljöhänsyn där KL inte blir tillämplig. Av intresse är att KKV gör en bedömning av vilka konkurrensbegränsningar som kan anses vara en följd av lag. Vid ett samarbete till följd av miljörelaterad lagstiftning godtas alltså inte alla konkurrensbegränsningar utan medför samarbetet onödiga begränsningar mellan deltagande företag kan konkurrensbegränsningarna ändå stå i strid med KL.

⁶⁹ Carlsson, Förhållandet mellan KL och särregleringar, 5-6. Om ett tillstånd getts gemensamt bara därför att det söktes gemensamt bör dock KL vara tillämplig på samarbetet. Om samarbetet är tillåtet men inte påbjudet uppstår en situation där man enligt Carlsson som huvudregel bör kunna tillämpa KL. Detta är dock beroende av skrivningen av den aktuella lagen och dess förarbeten.

⁷⁰ Dnr 1588/93.

4.3 Miljöbalkens inverkan på KL

Som visats ovan kan offentliga särregleringar leda till att KLs regler inte blir tillämpliga. En viktig fråga är om miljöbalkens regler, såsom offentlig särreglering, kan medföra att KL inte blir tillämplig eller om de i annat fall kan påverka bedömningen enligt KL. Denna genomgång är begränsad till de allmänna hänsynsreglerna i miljöbalkens andra kapitlet och några av de problem som kan uppstå i anslutning till dem.⁷¹ I det följande kommer att redogöras för två exempel där hänsynsreglerna i miljöbalken kan komma att påverka bedömningen enligt KL.

4.3.1 Miljöbalken

1989 påbörjades ett lagstiftningsarbete som har lett fram till den miljöbalk som trädde i kraft den första januari 1999. I miljöbalken har den centrala miljölagstiftningen, bland annat miljöskyddslagen, naturvårdslagen, vattenlagen och lagen om kemiska produkter samlats i ett regelverk. Miljöbalken är det grundläggande instrumentet för staten, regeringen och myndigheter, att via tillstånd samt bemyndiganden att utfärda förordningar och föreskrifter, realisera de miljöpolitiska målsättningarna beskrivna ovan.⁷² Det övergripande målet med miljöbalken är enligt 1 kap. 1§ att främja en *hållbar utveckling*, vilket innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö. Miljöbalken kan sägas gälla allt mänskligt handlande som, direkt eller indirekt, kanske kan inverka på miljön eller någon naturresurs.⁷³ De allmänna hänsynsreglerna återfinns i balkens andra kapitel. De innefattar ett antal generella regler och principer som gäller alla dem som vidtar en åtgärd som inte är av försumbar betydelse för balkens mål. Den grundläggande innebörden av reglerna är att det finns en skyldighet för alla som bedriver en verksamhet som kan hota miljön eller människors hälsa att vidta de skyddsåtgärder, ha den kunskapen och iakttä de försiktighetsmått i övrigt som behövs.⁷⁴ Hänsynsreglerna i andra kapitlet är rättsligt bindande och får läggas direkt till grund för föreläggande eller förbud.⁷⁵

4.3.1.1 Hänsynsreglernas påverkan på KLs tillämplighet

Miljöbalkens 2 kap 5§ säger att alla som bedriver en verksamhet eller vidtar en åtgärd ska hushålla med råvaror och energi samt *utnyttja möjligheterna till återanvändning och återvinning*. Denna paragraf ger uttryck för kretsloppsprincipen som innebär bland annat att vad som utvinns ur naturen på ett uthålligt sätt ska kunna återanvändas och återvinnas med minsta

⁷¹ Övriga regler i miljöbalken kan givetvis också medföra att KL inte blir tillämplig enligt resonemangen ovan. Om de allmänna hänsynsreglerna kan påverka tillämpningen av KL kommer det dock att få större konsekvenser för möjligheterna att lägga in miljöhänsyn i tillämpningen av KL.

⁷² Kap 2.1.

⁷³ Westerlund, Miljölagstiftningen i korthet (jan 1999); <http://www.imir.com>. sid.13.

⁷⁴ Rubenson, Miljöbalken 1998, sid. 22.

⁷⁵ Prop. 1997/98:45 del 1 sid. 207.

möjliga resursförbrukning och utan att naturen skadas.⁷⁶ Ett samarbete för upprättande av ett gemensamt återvinningssystem för minsta möjliga resursförbrukning skulle kunna innebära att konkurrensen begränsades. Det är tveksamt om samarbetet i så fall skulle kunna anses vara en direkt och avsedd effekt av miljöbalkens 2 kap 5§ eller en ofrånkomlig följd därav som inte kan angripas med KL.⁷⁷ KL blir tillämplig och samarbetet bedöms enligt KLs regler där enligt ett förarbetsuttalande andra allmänna intressen än rent konkurrenspolitiska inte ska beaktas vid tillämpning av lagen.⁷⁸ För att ett samarbete ska beviljas undantag krävs att de fyra kriterierna i 8§ KL är uppfyllda. Samarbetets miljöfördelar innebär då inte automatiskt att det beviljas undantag.⁷⁹ För det fall att annan myndighet som har till uppgift att tillämpa miljöbalkens regler bedömer samma situation kan följden bli att ett samarbete är nödvändigt för att företagen ska uppfylla kraven på minsta möjliga resursförbrukning vid återvinning och återanvändning.⁸⁰ Samtliga bestämmelser i MB ska enligt förarbetena tillämpas på ett sådant sett att balkens mål om en hållbar utveckling främjas.⁸¹ Den grad av hänsyn som ska iaktas och de krav som kan ställas regleras i miljöbalkens 2 kap. 7§. Kraven ska vara miljömässigt motiverade utan att vara ekonomiskt orimliga.⁸² Utifrån de olika utgångspunkter som myndigheternas bedömning sker kan samarbete vara förbjudet enligt KL men nödvändigt enligt miljöbalken.

I det beskrivna fallet fylls den rättsligt bindande principen som kommer till uttryck i miljöbalkens 2 kap. 5§ med ett innehåll. Företag kan bli förpliktade att samarbeta för att uppfylla de krav som miljöbalken ställer. Blir regleringen då att betrakta som en särreglering som gör att KL inte blir tillämplig? Det torde vara fallet. Lagstiftaren har gett utrymme för att principerna ska tillämpas och med tanke på deras generella utformning även fyllas med ett innehåll. Allt eftersom de olika hänsynsreglerna fylls med ett innehåll kan miljöbalkens inverkan på KLs tillämplighet öka. I förarbetena klargörs inte hänsynsreglernas ställning till annan lagstiftning på ett tydligt sätt och kritik har riktats mot att just hänsynsreglerna rättsliga status i förhållande till annan författning är oklar.⁸³

4.3.1.2 Hänsynsreglernas påverkan på beslutsfattande enligt KL.

Miljöbalkens vida tillämpningsområde gör att ytterligare en fråga kan ställas. Måste tillämpare av KL ta hänsyn till balkens regler om deras verksamhet kan påverka människors hälsa och miljön? Försiktighetsregeln i

⁷⁶ Prop. 1997/98:45 del 2 sid. 20.

⁷⁷ De allmänna hänsynsreglernas generalitet gör nog att de i sin lydelse enligt lagtexten inte kan utesluta tillämpning av KL. Inte heller förarbetena talar i någon utsträckning om exakta krav.

⁷⁸ Prop. 1992/93:56 sid. 70.

⁷⁹ Se nedan under kap. 6.

⁸⁰ Till exempel kan tillstånd för miljöfarlig verksamhet innebära att enligt 2 kap 5 § MB krav ställs på återvinning som i praktiken innebär att företagen måste samarbeta.

⁸¹ Prop. 1997/98:45 del 2 sid. 8.

⁸² Prop. 1997/98:45 del 1 sid. 206-207.

⁸³ Westerlund, Miljölagstiftningen i korthet (jan 1999); <http://www.imir.com> sid. 13 ff. samt prop. 1997/98:45 del 1 sid. 201 ff.

miljöbalkens 2 kap 3§ riktar sig till alla som driver en verksamhet eller vidtar en åtgärd som inte är av försumbar betydelse för balkens mål. Den som vidtar en åtgärd ska hindra att den medför skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön. Det enda som är undantaget från regelns tillämpningsområde är enligt förarbetena åtgärder som är av försumbar betydelse för miljön, annars gäller regeln oavsett om det är fråga om näringsverksamhet, myndighetsutövning eller en handling i det dagliga livet.⁸⁴ Innebär detta att beslutsfattande enligt KL är en sådan åtgärd som gör att de miljömässiga konsekvenserna av ett beslut måste övervägas?⁸⁵

Vid beslutsfattande är det inte tillämparens handlande i sig som påverkar miljön men beslutet kan styra andra aktörers handlande. Om en transportsamordning inte godkänns enligt KL är det möjligt att transporterna som en följd av detta ökar. Beslutet kan då medföra att risken för skada på miljön ökar och med en väldigt strikt tolkning av miljöbalkens 2 kap. 3§ borde tillämparen beaktat om beslutet var förenligt med miljöbalkens mål.

4.3.1.3 Kommentar

Dessa resonemang visar att det kan bli svårt att med så pass generella och allmängiltiga hänsynsregler helt bortse från miljöhänsyn vid tillämpningen av KL. KKV har klara direktiv från förarbetena att de endast ska ta konkurrenspolitiska hänsyn samtidigt som en möjlig tolkning av miljöbalkens regler innebär att miljöhänsyn bör integreras i myndighetens verksamhet. Detta resonemang om vilken betydelse miljöbalken kan komma att ha på tillämpningen av KL är ganska spekulativt men det belyser ändå problem som kan uppstå. De allmänna hänsynsreglernas förhållande till KL är inte helt klart. Tillämpningen av reglerna kommer att kunna påverka dels möjligheterna att samarbeta till fördel för miljön och dels huruvida KKV kan komma att lägga in miljöskyddsaspekter i sin bedömning på andra grunder än de som KLs regler ger möjlighet till. KLs tillämpningsområde kan komma att inskränkas i och med att miljöbalken utvecklas. En intressant parallell kan dras mellan de allmänna hänsynsreglernas eventuella påverkan på beslutsfattande enligt KL och den inverkan artikel 6 har på beslutsfattande inom EG-rätten. Inom EG-rätten är det accepterat att miljöskyddshänsyn skall vägas in i beslut och bedömningar inom andra politikområden. Den svenska hållningen verkar än så länge vara mera försiktig.

⁸⁴ Se prop. 1997/98:45 del 1 sid. 212 ff. samt prop. 1997/98:45 del 2 sid. 13 ff.

⁸⁵ Westerlund har riktat kritik mot att varken miljöbalken eller dess förarbeten ger någon bra vägledning för vem de olika reglerna riktar sig till. Westerlund, Miljölagstiftningen i korthet (jan 1999); <http://www.imir.com> sid. 13 ff. Även bekräftat vid telefonintervju 1999-05-12.

5 Miljöhänsyn i tillämpningen av 6 § KL

Den första förbudsbestämmelsen i KL finns i 6§. Som huvudregel är avtal mellan företag, både horisontella och vertikala, förbjudna om de har till syfte att förhindra, begränsa eller snedvrیدا konkurrensen på marknaden på ett märkbart sätt eller om de ger ett sådant resultat. I 6§ KL andra stycket räknas ett antal avtal upp som typiskt sett är konkurrensbegränsande. Detta innebär bland annat att priser eller andra affärsvillkor fastställs gemensamt eller att den geografiska marknaden delas upp. Då ett förfarandes positiva verkningar för miljön inte torde påverka bedömningen av om det föreligger ett avtal mellan företag enligt 6§ KL kommer avtalskriteriet inte utredas vidare utan under denna rubrik kommer miljöhänsyns påverkan på bedömningen av om ett samarbete begränsar konkurrensen enligt 6§ KL att beröras.⁸⁶

5.1 Konkurrensbegränsning

Det är inte svårt att tänka sig hur olika samarbeten som gagnar miljön kan strida mot 6§ KL. Retursystem för standardiserade produkter kan verka som tillträdeshinder till marknaden för nya produkter men ge ett större genomslag miljömässigt då det blir enklare att insamla och återvinna produkterna. Samarbete som förutsätts via miljöpolitiska styrmedel kan medföra att konkurrensreglerna överträds. Som exempel kan nämnas ett system för återvinning av förpackningar under ett frivilligt miljöavtal i Tyskland som går under namnet *DSD*. De medverkande företagen fick placera en grön punkt på sina förpackningar som visade att de kunde återvinnas inom systemet. Medverkan i systemet var inte ett krav *de jure* för tillträde till den tyska marknaden men kunde uppträda som ett krav *de facto*. Kommissionen riktade kritik mot att systemet kunde fungera som hinder för marknadstillträde.⁸⁷ Stora samarbeten är ofta till gagn för miljön samtidigt som konkurrensrätten delvis syftar till att små företag ska kunna samarbeta för att skapa en bättre konkurrenssituation gentemot större företag.⁸⁸ I detta kapitel ska fortsättningsvis utredas om miljöhänsyn och miljömässiga överväganden kan påverka bedömningen enligt 6 § KL av om ett förfarande begränsar konkurrensen, dels i förhållande till avtalets syfte och resultat och dels i förhållande till avtalets märkbara effekt på konkurrensen.

⁸⁶ För genomgång av avtalskriteriet i svensk rätt, se Carlsson, Schuer, Söderlind, sid. 98-114. Jmfr. Portwood, 105-110.

⁸⁷ 23rd report on Competition policy, sid. 94-95. Se även ärendet *IFCO EGT* [1997] C 48/4 som var ett system för återvinning av förpackningar som hindrade marknadstillträde. Som en följd av kritik från kommissionen ändrades systemet. Kommenteras i *Competition law and the environment –note by the European Union*, DAFPE/CLP(95)31, sid. 8 samt Khalastchi & Ward, sid. 281-282.

⁸⁸ Prop. 1992/93:56 sid. 79.

5.1.1 Avtalets syfte och resultat

Avtal som är förbjudna enligt KL skall ha till syfte att hindra, begränsa eller snedvrída konkurrensen eller ge ett sådant resultat. Kan ett avtals miljöskyddssyfte medföra att det på den grunden inte anses strida mot KL?

Det behöver inte finnas ett uttalat syfte att just konkurrensen ska begränsas för att KL ska vara tillämplig utan det krävs endast att förfarandet ger ett konkurrensbegränsande resultat. Syftet med avtalet fastställs vid en objektiv bedömning av målen med avtalet. Blir effekten av avtalet att konkurrensen begränsas torde detta anses som avtalets syfte vid en tillämpning av KL även om avtalsparterna hävdar att avtalet har andra syften.⁸⁹ I ärendet *Svensk Lantbrukstjänst*⁹⁰ anförde sökanden som skäl för icke-ingripandebesked att syftet med samarbetet var att ta hand om självdöda djur på ett rationellt sätt utan vinstsyfte. KKV gjorde bedömningen att avtalet kunde få *effekten* att den faktiska eller potentiella konkurrensen försvagades vilket gjorde att samarbetet föll under KLVs regler. I ärendet *Svenska Petroleum Institutet AB*⁹¹ behandlades ett konsortiaavtal mellan institutet och de av institutets medlemsföretag som bedriver bensinförsäljning, i stort sett alla stora bensinbolag, om miljösanering av nedlagda bensinstationer. Saneringen var ett frivilligt åtagande från petroleumhandeln och företogs i samarbete med naturvårdsverket och Svenska Kommunförbundet. Samarbetet gavs ett icke-ingripandebesked av KKV. Vid diskussionen om samarbetet stred mot KLVs regler diskuterades inte syftet med verksamheten, vilket var att finansiera miljösaneringen av nedlagda bensinstationer, utan endast om avtalet kunde ha en konkurrensbegränsande effekt.

När en bedömning görs av syftet med ett avtal i avsikt att utröna om KL är tillämplig är det alltså endast avtalets påverkan på konkurrensen som är intressant. Inverkar avtalet negativt på konkurrensen inom den relevanta marknaden, även ett framtida eller potentiellt hämmande är tillräckligt, är KL tillämplig.⁹² Hämtas ledning från EG-rätten får vi samma svar. Inte heller här har konkurrensreglerna tolkats så att förfaranden som har till syfte att förbättra miljön faller utanför artikel 81(1). I anslutning till ärendet *VOTOB* uttalade kommissionen att avtal som begränsar konkurrensen faller under artikel 81(1) oavsett om syftet med avtalet är att förbättra miljön.⁹³ Khalastchi-Ward skriver att *”even a measure which has a purley environmental objective does not fall outside the scope of Article 85(1) if it has anti-competitive effects, irrespective of the motivation of the parties.”*⁹⁴

⁸⁹ Carlsson, Schuer, Söderlind, sid. 115-116.

⁹⁰ Dnr 52/95.

⁹¹ Dnr 318/97.

⁹² Carlsson, Schuer, Söderlind, sid. 116.

⁹³ 22rd report on Competition policy, sid. 53 samt sid. 106 ff. Se nedan kap. 6.1.3.

⁹⁴ Khalastchi & Ward, sid. 282. Den nya numreringen av Romf innebär att 85(1) numera återfinns i 81(1), se även Portwood, sid. 110 ff. *”the parties must not ignore the competitive effects of their conduct.”* Fejő, sid. 54. I ärendet *Navewa-Anseau* OJ [1982] L 167/39 stred

5.1.2 Märkbarhet

Vidare måste, för att 6§ KL ska vara tillämplig, konkurrensen hindras på ett märkbart sätt. Denna bedömning kan göras dels *kvantitativt* och dels *kvalitativt*. Vid en *kvantitativ* bedömning måste samarbetet hindra konkurrensen på ett ekonomiskt märkbart sätt. Samarbeten mellan mindre företag anses inte påverka konkurrensen märkbart.⁹⁵

Även samarbeten där företagen är större och som typiskt sett innehåller konkurrensbegränsningar och där det av någon anledning, till exempel att företagets marknadsandelar är stora, inte går att bevilja undantag kan bedömas falla utanför 6§ KL. Detta ifall samarbetet inte har någon *kvalitativ* inverkan på konkurrensen. Grunden för resonemang kring *kvalitativ* märkbarhet återfinns i den amerikanska antitrustlagstiftningen där möjligheter till undantag från förbud mot konkurrensbegränsande samarbete saknas. En alltför strikt tolkning av lagen kan dock medföra att även samarbeten som är till gagn för konkurrensen förbjuds. Som en följd av detta utvecklades ett *rule of reason*-resonemang där möjligheter till en *kvalitativ* bedömning av ett samarbets effekter gavs.⁹⁶ Ledning för vad som ingår i begreppet *kvalitativ* märkbarhet för svensk del torde till stor del kunna hämtas från de bedömningar som gjorts inom EG-rätten.⁹⁷ I doktrinen om *kvalitativ* märkbarhet verkar det stå klart att resonemangen bör gälla förfaranden där det av olika orsaker inte går att bevilja undantag men det ändå anses önskvärt från *konkurrenssynpunkt* att förfarandet tillåts. Den *kvalitativa* märkbarhetsbedömningar ska ske utifrån *konkurrenssynpunkt*, inte som ett extra undantagsinstitut då samarbetet kan ge andra fördelar.⁹⁸

Vad gäller den ekonomiska storleken mellan samarbetsparterna verkar inte eventuella miljöhänsyn ha spelat någon roll huruvida ett samarbete har

ett avtal med syfte att ”*safeguard public health and minimising the cost of conformity checks*” mot artikel 81.

⁹⁵ I KKV:s allmänna råd om avtal av mindre betydelse definierar de märkbart sätt så att avtal mellan företag som tillsammans inte har en marknadsandel som överstiger 10 % av den relevanta marknaden och den totala årsomsättningen för envar avtalspart inte överstiger 200 miljoner kronor inte strider mot KL. För mindre företag, årsomsättning inte överstigande 10 miljoner, kan en högre marknadsandel tillåtas, 15%. KKVFS 1993:2.

⁹⁶ Westin, Jacob och Linder, Michael, Om *kvalitativa* aspekter vid bedömning av konkurrensbegränsning, SvJT nr 10 1993 sid. 893-894.

⁹⁷ Westin, Jacob och Linder, Michael, sid. 897 ff, Whish, Richard, Competition Law 1993 sid. 236 ff. De konkurrensbegränsningarna som faller utanför artikel 81(1) med hänvisning till *kvalitativ* märkbarhet kan delas in i tre olika kategorier. Den första kategorin gäller begränsningarna som är objektivt nödvändiga för att ett avtal ska kunna utföras, den andra kategorin gäller när konkurrensbegränsande exklusivitet är nödvändig och acceptabel med hänsyn till den kommersiella risk som avtalspart tar och den tredje kategorin gäller selektiva återförsäljaravtal, vilka rättfärdigas om man väljer ut sina återförsäljare på objektiva grunder. I anslutning till selektiva distributionsavtal har det diskuterats om miljörelaterade krav kan anses vara objektiva krav som, om de inte uppfylls, äventyrar kvaliteten hos produkten, vilket medför att de kan rättfärdiga selektiva distributionssystem. Se Portwood, sid. 123, Jacobs, sid. 52.

⁹⁸ Carlsson, Schuer, Söderlind, sid. 131, Gustafsson, sid. 38 ff.

märkbar effekt eller inte. Av större intresse är om miljöhänsyn kan påverka en kvalitativ märkbarhetsbedömning. I vissa ärenden finns en antydning att KKV har tagit hänsyn till konsumentfördelar då de diskuterade förfarandets märkbarhet på konkurrensen. I ärendena *Skandia/värdeförsäkring av skadeståndslivränta* och *Skandia/överenskommelse reparationskostnader*⁹⁹ har företagets marknadsandel motsvarat nästan hela den relevanta marknaden och villkoren har i liten utsträckning påverkat konkurrensen. I diskussionen kring förfarandets märkbara effekt på konkurrensen nämns att de kostnadsbesparingar som uppnåtts kommer konsumenten till godo. Även i ärendet *Vattenfall Naturgas AB m. fl.*¹⁰⁰ finns det antydning till att andra hänsyn än rent konkurrenspolitiska. Vattenfall ansökte om icke-ingripandebesked för ett leveransavtal för naturgas. Avtalet innehöll ganska kraftiga konkurrensbegränsningar som KKV ansåg acceptabla med hänsyn till den kommersiella risk som togs och objektiva nödvändiga för att avtalet skulle komma till stånd och i förlängningen för att naturgas skulle introduceras på marknaden i Sverige. En speciell faktor var att statsmakternas inflytande på utformningen av naturgasprojektet varit betydande. Då detta inflytande inte uttryckts i form av lagstiftning ansågs inte en sådan särreglering föreligga som gjorde att KLs tillämplighet var inskränkt. Trots detta verkar beslutet ha påverkats av att en introduktion av naturgas till Sverige var önskvärd från statsmakternas sida av energipolitiska skäl. I ärendet *kärnkraftstationer/revision*¹⁰¹ gjordes en bedömning av om en samordning av avställning av kärnkraftverk för revision begränsade konkurrensen på ett märkbart sätt. Samarbetet var enligt sökanden motiverat ur såväl leveranssäkerhets- som miljö- och samhällsekonomisk synvinkel. Den avställningsplan som samtliga kärnkraftproducenter var överens om kunde enligt KKV ge konkurrensbegränsade effekter. Då KKV diskuterar om samarbetet har märkbar effekt konstaterar de först att de ekonomiska verkningarna bedöms bli ganska små. Efter det diskuteras att samordningen bidrar till att upprätthålla hög säkerhet och hög nätstabilitet vid kärnkraftverken. I samtliga dessa ärenden gav KKV icke-ingripandebesked. Konkurrensen påverkades inte på ett kvalitativt märkbart sätt.

5.1.3 Kommentar

Enbart ett avtals primära miljöskyddssyfte gör inte att KL inte blir tillämplig om effekten av avtalet blir att konkurrensen begränsas. Detta är en följd av lagens uppbyggnad med ett principiellt förbud mot konkurrensbegränsande samarbete och möjlighet till undantag i 8§ KL. Att lägga in miljöhänsyn vid en kvalitativ märkbarhetsbedömning av konkurrensbegränsningar torde inte vara helt i linje med lagstiftningens intentioner. De konsumenthänsyn som tagits i *Skandia*-ärendena är små och det är svårt att dra några paralleller till om KKV kommer att lägga in miljöhänsyn vid en kvalitativ bedömning. Av större intresse i detta avseende är ärendet *Vattenfall Naturgas AB m. fl.* För att Sverige ska få en fungerande naturgasmarknad har relativt kraftiga

⁹⁹ Dnr 1606/93 samt 1607/93.

¹⁰⁰ Dnr 1815/93 m. fl.

¹⁰¹ Dnr 1535/93

konkurrensbegränsande medel tillåtits. För det fall att statsmakternas önskan om en fungerande naturgasmarknad spelat in på bedömningen är frågan om statsmakternas miljöpolitiska hållning kan inverka på märkbarhetsbedömningen enligt 6§ KL. Kan vikten av att Sverige får en fungerande marknad för exempelvis miljövänliga produkter spela in vid en kvalitativ bedömning av ett förfarande? Den direkta miljöpåverkan av konsumtion och produktion bör minska och skapandet av hållbara konsumtionsmönster kräver introduktion av miljövänligare varor.¹⁰² Att konkurrensen ökar vid introduktion av nya varor står klart men kan den kvalitativa märkbarhetsbedömningen påverkas av vad för slags vara som introduceras? Vilka kvaliteter en vara har som introduceras är i sig inte relevant ur ren konkurrenspolitisk synvinkel. Om KKV gör olika bedömningar beroende på varans kvalitet redan inom ramen för 6§ KL skulle detta undergräva det principiella förbudet mot konkurrensbegränsningar till viss del. Även i *kärnkraftstationer/revision* diskuterades andra faktorer än påverkan på konkurrensen under märkbarhetsrekvisitet. Att säkerhetsaspekten skulle spela in på märkbarhetsbedömningen nämns inte explicit men den diskussion som förs om samarbetets betydelse för säkerheten under märkbarhetsrekvisitet tyder ändå på att dessa hänsyn spelat in. Betyder detta att KKV är öppet för att även samarbeten som höjer miljöstandarden kan få en fördelaktigare bedömning av om förfarandet påverkar konkurrensen på ett märkbart sätt?

Frivilliga miljöavtal är ett miljöpolitiskt styrmedel där statsmakterna kan vara en av avtalsparterna. Det inflytande som statsmakterna har på utformningen av avtalet kan vara stort utan att det för den skull lagfästs. Även i denna situation blir KL tillämpligt och om avtalet innefattar samtliga aktörer i branschen kan möjligheterna till undantag vara begränsade om avtalet innehåller eventuella konkurrensbegränsningar. Kan statsmakternas inflytande och dess intentioner med miljöavtalet göra att, vid en kvalitativ märkbarhetsbedömning, konkurrensbegränsningen anses som mindre? Uppfylls inte målen kan avtalet ersättas med en tvingande lagstiftning som gör att KL ej blir tillämplig och då kan konkurrensbegränsningen kvarstå ändå.¹⁰³ Även i denna situation torde en korrekt tillämpning av KL medföra att statsmakternas intentioner och syften inte spelar någon roll då frågan om förfarandet begränsar konkurrensen bedöms.

Är möjligheterna till undantag stängda, som i *kärnkraftstationer/revision* och *Vattenfall Naturgas AB m. fl.* där avtalen innefattade hela marknaden, och förfarandet ändå är önskvärt utifrån andra hänsyn än konkurrenspolitiska krävs lagstöd för att KL inte ska vara tillämplig. En situation där beslutande myndighet godkänner förfaranden som är önskvärda från allmän synpunkt genom resonemang kring förfarandets kvalitativa märkbarhet på konkurrensen kan skapa osäkerhet kring tillämpningsområdet

¹⁰² Prop. 1997/98:145 sid. 304.

¹⁰³ Jacobs menar att statsmakternas inflytande på frivilliga miljöavtal gör att de inte alltid begränsar konkurrensen faktiskt då det ofta finns ett bakomliggande hot om lagstiftning, sid. 51. Jmfr. prop. 1997/98:145 sid. 196.

för 6§ KL och vad en konkurrensbegränsning innebär. Som lagstiftningen är utformad bör istället ett avtals positiva sidor påverka bedömningen under 8§ KL. Som vi kommer att se längre fram är det även under detta lagrum som miljöhänsyn vägts in i vid tillämpningen av KL.

6 Miljöhänsyn i tillämpningen av 8§ KL

Alla avtal som faller under 6§ KL är i princip förbjudna. Trots det finns det avtal som för med sig positiva verkningar på marknaden som helhet ändå. KKV har därför getts en möjlighet att efter anmälan bevilja undantag för vissa samarbeten enligt 8§ KL. Vissa grupper av avtal uppfyller i stort sett alltid kriterierna för undantag. Dessa har urskiljts i gruppundantagsförfordningar enligt 17§ KL där företagen inte behöver anmäla samarbetet om det faller under någon av förordningarna. Miljöhänsyn kan som visats ovan inte som enda argument medföra att ett samarbete inte anses som konkurrensbegränsande enligt 6§ KL. I det följande kommer därför att diskuteras möjligheterna att väga in miljöaspekter som en del av bedömningsgrunden då undantag beviljas. I genomgången kommer EG-praxis refereras utförligt. Som vi sett är reglerna materiellt lika men det är möjligt att de ska tolkas på olika sett med hänsyn till den rättsliga kontexten. Integrationsprincipen i artikel 6 kan medföra att de principer som vägleder miljöarbetet inom EU direkt kan vägas in i bedömningen enligt artikel 81(3) av om undantag kan beviljas.¹⁰⁴

6.1 Individuella undantag, 8§ KL

Den individuella undantagsbestämmelsen i 8 § KL är uppbyggd på så sätt att alla de fyra kriterier som ställts upp i paragrafen måste vara uppfyllda för att undantag ska kunna beviljas. De positiva effekterna med avtalet måste objektivt sett överväga de nackdelar för konkurrensen som avtalet kan innebära.¹⁰⁵ KKV har en betydande tolkningsmarginal då kriterierna är ganska allmänt hållna. Som tidigare påpekats ska dock andra allmänna intressen än rent konkurrenspolitiska inte beaktas vid tillämpningen av 8§ KL.¹⁰⁶

De fyra kriterierna innebär att avtalet ska;

1. bidra till att förbättra produktionen eller distributionen eller till att främja tekniskt eller ekonomiskt framåtskridande,
2. tillförsäkra konsumenterna en skälig del av den vinst som därigenom uppnås,
3. bara ålägga de berörda företagen begränsningar som är nödvändiga för att uppnå målet i 1, och
4. inte ge de berörda företagen möjlighet att sätta konkurrensen ur spel för en stor del av nyttigheterna i fråga.

¹⁰⁴ Se kap. 3.

¹⁰⁵ Prop. 1992/93:56 sid. 77.

¹⁰⁶ Prop. 1992/93:56 sid. 70.

Första och andra punkten anger något som måste föreligga och kallas för positiva krav på samarbetet. Tredje och fjärde punkten anger vad som inte får föreligga och kan sägas vara negativa krav.¹⁰⁷

6.1.1 Första kriteriet.

Avtalet ska bidra till att förbättra produktionen eller distributionen eller till att främja tekniskt eller ekonomiskt framåtskridande.

Att generellt sett uppfylla det första villkoret torde inte vara så svårt. Olika forsknings- och utvecklingsavtal kan förbättra produktionen och medverka till tekniskt framåtskridande, selektiva återförsäljaravtal kan förbättra distributionen.¹⁰⁸ De olika delarna är alternativa och det räcker med att avtalet medför någon av de positiva effekterna.¹⁰⁹ Miljöförbättringar nämns inte direkt som en förbättring i första kriteriet och nämns inte heller som exempel på förbättringar i förarbetena. Både i kommissionens och KKV:s bedömningar har dock miljöförbättringar varit en faktor som bidragit till att första kriteriet varit uppfyllt.

Kommissionen har accepterat högre säkerhetsstandarder som en förbättring som medför att första kriteriet är uppfyllt.¹¹⁰ Ökad säkerhet vid hantering av kärnavfall har i ärendena *United Reprocessors* och *Amersham Buchler*¹¹¹ bedömts som en förbättring som delvis gjort att samarbeten accepterats. Högre säkerhetsstandarder innebär här en lägre risk för hälso- och miljöskador. Jacobs menar att de i dessa fall finns en klar koppling mellan den höjda säkerheten och en klart identifierbar minskning av risken för skador på miljön. Det borde enligt Jacobs ändå vara möjligt att dra analogier till tillfällena då ökningarna i miljöskyddsstandarder inte ger lika identifierbara miljövinster så att även dessa anses som en förbättring enligt första kriteriet.¹¹²

Samarbete som leder till mindre utsläpp och därmed mindre skador på miljön har ansetts vara en förbättring enligt första kriteriet. I ärendet *Carbon*

¹⁰⁷ Wetter m. fl. Konkurrenslagen i praxis, 1995 sid. 97-98.

¹⁰⁸ Om ett förfarande leder till att en produkt får högre kvalitet så anses det innebära att första kriteriet kan vara uppfyllt. Detta gäller även produkter vars värde är delvis är immateriellt, som värdet av att upprätthålla en exklusivitet kring till exempel parfym. Se ärendet *Yves St Laurent Parfumes* OJ [1992] L 12/24. Ett argument som förts fram är att om en varus ekologiska påverkan minskar genom ett konkurrensbegränsande förfarande, varans kvalitet har ökat. Detta skiljer ut varan från andra produkter med samma fysiska egenskaper och ger den högre kvalitet. Ett konkurrensbegränsande förfarande för att upprätthålla den ekologiska kvaliteten skulle därmed kunna kvalificeras för undantag om övriga kriterier i 8 § KL är uppfyllda. Se Portwood, sid 133 ff. samt Jacobs, sid. 53-56.

¹⁰⁹ Carlsson, Schuer, Söderlind, sid. 215.

¹¹⁰ Se ärendet *BMW* OJ [1975] L 29/1 som gällde ett selektivt distributionssystem för bilförsäljning som bland annat kunde medföra mindre miljöpåverkan.

¹¹¹ OJ [1976] L 51/7 samt OJ [1982] L 314/34.

¹¹² Jacobs, sid. 55. Jacobs använder här även artikel 6 (130r) som stöd för tesen vilket bör tänkas på vid eventuella analogier till svensk rätt. Angående högre säkerhet vid svenska kärnkraftverk se *kärnkraftstationer/revision* under kap. 5.1.3.

*Gas Technologie*¹¹³ samarbetade konkurrerande företag i ett gemensamt bolag kring utvecklandet av en industriell standard för kolförbränning och för att kommersiellt utnyttja denna process. Samarbetet ledde till att ytterligare energikällor kunde utnyttjas som komplement till det stora oljeberoendet, vilket var eftersträvaransvärt ur gemenskapssynvinkel. Kommissionen uttalade även att förfarandet var mindre skadligt för miljön än andra kolförbränningsmetoder. Sammantaget främjade samarbetet tekniskt eller ekonomiskt framåtskridande. Ärendet *BBC Brown Boveri*¹¹⁴ gällde ett samarbete mellan BBC och det japanska företaget NGK angående utveckling av batterier med extra hög prestanda. Dessa skulle bland annat kunna användas i eldrivna bilar och för förvaring av elektricitet. Batteriet i sig var en teknisk och ekonomisk förbättring men kommissionen uttalade att de vinster som kunde komma om eldrivna bilar kunde utvecklas var ännu större. *"An electrically driven vehicle causes no damage to the environment through harmful exhaust emissions or loud engine noise. There is therefore much to be said for the cooperation arrangement in terms of improvement of the quality of life of consumers through the development of batteries for vehicle."*¹¹⁵ Portwood anser att avgörandet kan ses som en utvidgning av artikel 81(3) vad det gäller främjandet av tekniskt eller ekonomiskt framåtskridande med hänsyn till den vid tillfället nyinförda integrationsprincipen i dess dåvarande lydelse¹¹⁶ Gyselen för fram att fördelarna för miljön i detta ärende var *"the main element of technical progress within the meaning of Article 85(3)."*¹¹⁷

I ärendet *Assurpol*¹¹⁸ beviljade kommissionen undantag för ett avtal som gällde en fransk återförsäkringspool som täckte miljöskador. Då första kriteriet bedömdes uttalade kommissionen att miljöskador, på grund av deras speciella karaktär, var svåra att försäkra. Försäkringar för miljöskador var inte heller vanliga. Samarbetet i *Assurpol* gjorde det möjligt att *"improve the knowledge of risks, create financial capacity and develop technical expertise in insuring the environmental damage risks."*¹¹⁹ Vidare kunde samarbetet leda till *"the development of industrial production techniques less hazardous to the environment and conducive to technical and economic progress."* Bättre produktionstekniker kunde utvecklas samtidigt som en mer spridd och effektiv försäkringsprodukt för miljöskador skapades.¹²⁰

Att ett visst förfarande kan ha vissa miljöfördelar innebär dock inte automatiskt att kommissionen accepterar det som ett framsteg enligt första kriteriet. I ärendet *Ansac*¹²¹ ville ett antal amerikanska företag samarbeta i en

¹¹³ OJ [1983] L 376/17.

¹¹⁴ OJ [1988] L 301/68

¹¹⁵ 1988] L 301 sid. 72.

¹¹⁶ Portwood, sid. 133-134.

¹¹⁷ Gyselen, *The Emerging Interface Between Competition Policy and Environmental Policy in the EC*, sid. 256. Artikel 85(3) är numera artikel 81(3).

¹¹⁸ OJ[1992] L 37/16.

¹¹⁹ OJ[1992] L 37 sid. 23.

¹²⁰ Khalastchi & Ward, sid. 284.

¹²¹ OJ [1991] L 152/54.

gemensam organisation för att sälja naturligt sodapulverkoncentrat.¹²² I argumentationen för undantag hävdade företagen att första kriteriet delvis var uppfyllt genom att sodapulvret var miljömässigt överlägset andra liknande preparat och på så sätt skulle bidra till framsteg både tekniskt och produktionsmässigt. Kommissionen ifrågasatte inte att sodapulvret var miljömässigt bättre men ansåg inte att samarbetet i sig medförde någon förbättring då den gemensamma säljorganisationen inte var nödvändig för att få in produkten på den europeiska marknaden. De medverkande företagen var stora nog att marknadsföra produkten var för sig.¹²³

I tillämpningen av KL har miljövinster delvis medfört att första kriteriet varit uppfyllt. Miljövinster har såsom en samhällsekonomisk vinst medverkat till att första kriteriet varit uppfyllt. I ärendet *Svensk Lantbrukstjänst AB*¹²⁴ ledde samhällsekonomiska vinster till att första kriteriet är uppfyllt. Ett samarbete om omhändertagande av självdöda djur och samt avlivningsservice inom bolaget Svensk Lantbrukstjänst AB medgavs undantag av KKV. Genom samarbetet fick den enskilde lantbrukaren sina självdöda djur bortforslade och omhändertagna till ett för honom fördelaktigt pris. Detta ledde i sin tur till att fler djur togs om hand på ett för samhället fördelaktigt sätt istället för att grävas ned på lantbrukarnas gårdar. Vissa effektivitetsvinster kunde också troligen uppnås genom att transporter och administration samordnades. Den samhällsekonomiska vinst som uppstod genom ett gemensamt förfarandet var större än nackdelarna. I och med detta ansågs både första och andra kriterierna i 8§ KL vara uppfyllda.

Två av de ärende där KKV på ett tydligt sätt har lagt in miljöhänsyn i bedömningen gällde samarbeten i bolagen *IL Returpapper AB*¹²⁵ och *PÅAB*.¹²⁶ Bolagen var inköpare av olika typer av returpapper och förmedlade detta till sina ägare. Tillsammans var de i stort sett dominerande på marknaden, IL var dock det större av de två. Ägarna till företagen var flertalet av de företag i Sverige som förbrukar returpapper. På grund av bestämmelser om producentansvar för förpackningar och returpapper hade producenterna av dessa material bildat materialbolag. Dessa skulle ta hand

¹²² Egen översättning av *Natural soda-ash dense*.

¹²³ Portwood drar slutsatsen från *Ansac* att kommissionen accepterar miljömässiga förbättringar under första kriteriet om avtalet objektivt sett medverkar till att förbättra produktionen eller distributionen eller till att främja tekniska eller ekonomiska framsteg och förfarandet är den minst konkurrensbegränsande metoden. Med detta menas enligt Portwood att avtalet inte får begränsa fri konkurrens mer än vad som är nödvändigt för att uppnå de miljömässiga målen med avtalet. Portwood, sid. 149. Min uppfattning är dock att Portwood drar resonemanget under första kriteriet från *Ansac* för långt. Det miljömässiga argumentet från sökanden hade ingen direkt inverkan på om första kriteriet var uppfyllt då kopplingen mellan konkurrensbegränsningen och en bättre miljö saknades. Att sedan konkurrensbegränsningen inte får vara större än vad som krävs för att uppnå det miljömässiga målet går i sin tur att utläsa ur tredje kriteriet i artikel 81(3).

¹²⁴ Dnr 52/95.

¹²⁵ Dnr 1210/93

¹²⁶ Dnr 1541/93.

det material som omfattas av förordningarna för producenternas räkning. En stor del av det returpapper som inköpsbolagen hanterade skötes på uppdrag av materialbolagen.

KKV fann inköpssamarbetet kring IL konkurrensbegränsande. Under första kriteriet bedömdes samarbetets storlek leda till kostnadsbesparingar för delägarna då de garanterades en stabil och effektiv försörjning av returpapper. Även distributionsmässiga fördelar fanns. Vidare gjordes en bedömning av de samhällsekonomiska effekterna av samarbetet. De positiva effekterna vägdes mot de negativa. ”I förevarande fall är en central aspekt samarbetets effekter på återvinning av olika typer av returpapper. Den nuvarande miljölagstiftningen syftar till att minska effekterna på miljön av vissa produkter som konsumeras i samhället. En viktig metod för att uppnå detta är att skapa system som möjliggör återvinning så att dessa utnyttjas istället för att enbart belasta miljön. Sådana positiva effekter för miljön som en samlad och väl fungerande insamlings- och återvinningsverksamhet bör leda till, är följaktligen att se som positiva ur ett samhällsekonomiskt perspektiv.”¹²⁷ Vissa negativa effekter kunde också följa av samarbetet. Bland annat kunde ILs vertikala integration leda till ett minskat incitament till utveckling i insamlingsledet genom att fristående aktörers handlingsutrymme begränsades. Sammantaget var dock första kriteriet uppfyllt. Bedömningen i ärendet *PÅAB* har stora likheter med den som gjordes i *IL Returpapper AB*. *PÅAB* var dock det mindre av de två företagen. Även här vägdes den samhällsekonomiska effektiviteten in i bedömningen under första kriteriet. De positiva effekter för miljön som en väl fungerande insamlings- och återvinningsverksamhet ger bedömdes som positiva ur ett sådant samhällsekonomiskt perspektiv som producentansvarsförordningar synes vara ämnade att tillgodose.

Även vid inköpssamarbetet inom bolaget *Sydved* har möjligheterna till undantag diskuterats.¹²⁸ Avtalsparter var tre stora skogsbolag. Samarbetet skulle enligt sökandena, bland mycket annat, minska transporter vilket i förlängningen skulle ge en bättre miljö. Samarbetet hade dock omfattande negativa effekter på marknaden och konkurrensen. I KKV:s beslut diskuterades inte möjligheten av att transportsamordningen skulle leda till en bättre miljö.¹²⁹ Beslutet överklagades och i marknadsdomstolen nämndes under första kriteriet att förfarandet vid sidan av logistikfördelar sannolikt skulle medföra vissa miljöfördelar men att dessa var svårbedömda. Med tanke på den osäkerhet som förelåg kring de fördelar samarbetet kunde medföra och den förhållandevis kraftiga konkurrensbegränsning som avtalet medförde beviljades inte samarbetet undantag. Sammantaget var första kriteriet inte uppfyllt. I ärendet *HB Gladökrossen*¹³⁰ bedömdes under första kriteriet de positiva effekterna av samarbetet överväga de nackdelar från konkurrenssynpunkt som samarbetet medförde. Endel i detta var att skapa

¹²⁷ Dnr 1210/93 sid. 21-22.

¹²⁸ *Sydved* MD 1998:21.

¹²⁹ Dnr 1231/93

¹³⁰ Se kap. 4.2.

optimala förutsättningar för att den efterföljande deponin skulle kunna uppfylla de krav från miljösynpunkt som täktillståndet krävde. Fördelarna samhällsekonomiskt var både ekonomiska och miljömässiga.¹³¹

Avslutningsvis kan nämnas att det är inte nödvändigt att den förbättring som gör att första kriteriet i 8 § KL är uppfyllt sker samtidigt eller på samma plats som de konkurrensbegränsande effekterna. Detta står tydligast att utläsa *Assurpol* där de fördelar som fanns med försäkringspoolen ur miljömässig synvinkel skulle komma att visa sig först i framtiden.¹³² Även i *IL Returpapper AB* kommer de positiva effekterna för miljön att visa sig först i ett längre perspektiv.

6.1.1.1 Kommentar

Att EG-rätten erkänner ökat miljöskydd som ett framsteg som uppfyller första kriteriet i artikel 81(3) står klart om man ser till de ovan refererade ärendena. I *BBC Brown Boveri* pekar kommissionen särskilt på fördelarna för miljön vid resonemangen om samarbetet främjar tekniska och ekonomiska framsteg. Av intresse då vi kan försöka dra paralleller till tillämpningen av KL är att det verkar inom EG-rätten stå klart, inte minst genom ändringarna i Amsterdamfördraget, att miljöförbättringar har en tydlig ställning som framsteg enligt första kriteriet. I den svenska tillämpningen har miljömässiga vinster ansetts vara en samhällsekonomisk vinst som medfört att första kriteriet varit uppfyllt. Genom att vid tillämpningen av KL andra hänsyn inte ska vägas in krävs att miljöförbättringar passar in i KLs terminologi för vad som är en förbättring.

Utvecklingen i praxis kan dock tolkas som att det finns stora utrymmen att väga in miljöhänsyn som samhällsekonomisk förbättring vilket medför att andra allmänna intressen än konkurrenspolitiska kan beaktas vid undantagsprövningen. I *IL Returpapper AB* ledde samarbetet till att vissa syften med miljölagstiftningen uppnåddes och effekterna av verksamheten var sålunda positiva ur ett samhällsekonomiskt perspektiv. Att KKV hänvisar till miljölagstiftningen öppnar upp för en vidare bedömning av ett samarbets positiva effekter. I det aktuella fallet hade producentansvarsförordningar en viss inverkan på företagens beteende men hela samarbetet bedömdes inte som en ofrånkomlig följd av en offentlig särreglering. Miljölagstiftningens övergripande mål är en *hållbar utveckling*. En tolkning av KKV:s beslut är att alla förfaranden som syftar till att uppnå en hållbar utveckling skulle kunna bedömas som samhällsekonomiskt positiva i KLs mening. Detta medför givetvis inte att alla dessa samarbeten skulle uppfylla första kriteriet men det medför att syftet med miljölagstiftningen, en hållbar utveckling, skulle inverka på bedömningen

¹³¹ Se även ärendena *Returpack-burk*, *Retursystem-PET* och *Retursystem-flaska* som gällde upprättande av gemensamma retursystem för återvinning beviljades samtliga undantag med likartade motiveringar. Under första och andra kriterierna var det i huvudsak de rationaliseringsvinster som gemensamma retursystem gav som bedömdes som positiva. I besluten nämns även under första kriteriet att den återvinning som systemet leder till i sig innefattar miljömässiga och samhällsekonomiska vinster.

¹³² Portwood, sid. 149.

enligt KL om samarbetet medför en förbättring, även om samarbetet inte är en direkt följd av en miljöreglering. En sådan utveckling innebär att bedömningen enligt KL inte skulle kunna friställas från övriga politikområden.

Sett från ett större perspektiv bör det vara lagstiftarens sak att bedöma vad som är ett samhällsekonomiskt effektivt handlande. En helt egen bedömning av KKV av vad som är ett samhällsekonomiskt effektivt förfarande skulle kunna leda till att de bedömde situationer på ett annat sätt än lagstiftaren. Att de i EG-rätten finns utrymme för lagstiftarens avvägningar av vad som är en önskvärd utveckling visas i *Carbon Gas Technologie*. Samarbetet bidrog till att alternativa energikällor utforskades vilket var ett mål inom gemenskapen vilket också medförde att samarbetet ansågs främja teknisk och ekonomisk utveckling. Trots den materiella likheten mellan första kriteriet i 8 § KL och artikel 81(3) finns det alltså skillnader i hur miljöhänsyn kan tas med i bedömningen. Inom EG-rätten finns det som vi sett en uttrycklig skyldighet, omtvistat hur stor, att väga in miljöhänsyn i tillämpningen av konkurrensreglerna som inte finns i svensk rätt.¹³³ Om utrymme finns för att ta med ett förfarandes överensstämmelse med miljölagstiftningens syfte i bedömningen av om första kriteriet är uppfyllt, vilket antyds ovan, närmar den svenska rättstillämpningen den inom EG och möjligheterna att väga in miljöhänsyn i tillämpningen av KL är större än vad som kan utläsas ur förarbetena.

6.1.2 Andra kriteriet

Avtalet ska tillförsäkra konsumenterna en skälig andel av den vinst som därigenom uppnås.

Det andra kriteriet handlar om att avtalets positiva effekter även ska komma konsumenterna till godo. Med konsument menas här såväl slutanvändare i industrin som de som köper produkten i syfte att sälja den vidare. Positiva effekter för konsumenterna är till exempel lägre priser, förbättrade leveranser, bättre service, ökad utbud och bättre produkter på marknaden.¹³⁴ Ett ordentligt konkurrenstryck ses generellt som en garant för att konsumenterna kan få del av vinsten och att samarbetet medför långsiktiga samhällsekonomiska vinster.¹³⁵

I ärendet *Svensk Lantbrukstjänst AB* anförde sökanden att de vinster som kom konsumenten till godo endast var etiska och miljömässiga. KKV diskuterar dock inte hur samarbetets vinster ska komma konsumenten till godo i sitt beslut utan nöjer sig med att konstatera att andra kriteriet är uppfyllt. I ärendet *IL Returpapper AB* diskuteras i första hand hur de

¹³³ Under kap. 4.3. diskuteras om miljöbalken kan medföra en skyldighet att ta miljöhänsyn i bedömningen av KL. Skyldigheten att ta miljöhänsyn är beroende av hur de allmänna hänsynsreglerna tolkas.

¹³⁴ Prop. 1992/93:56 sid. 78.

¹³⁵ Carlsson, Schuer, Söderlind, sid. 222 samt Gustafsson, sid. 43.

ekonomiska vinster som samarbetet ger kan komma konsumenten till godo. KKV avslutar resonemanget med att konstatera att de miljövinster som samarbetet gav upphov till ”borde på lång sikt även vara till nytta för konsumenterna.”¹³⁶ Även i EG-rätten har miljömässiga vinster räknats till fördel för konsumenterna. I *Assurpol* förde kommissionen fram under andra kriteriet att en miljöförsäkring leder till att miljöskador kan kompenseras och åtgärdas snabbare och att försäkringen överlag ledde till att miljöskyddet ökade. Portwood anser även att utvecklandet av ekologiskt bättre produkter är att bedöma som en kvalitetsökning som kommer konsumenterna till godo.¹³⁷

KKV har i sina beslut mycket sparsamt diskuterat hur eventuella miljövinster kan komma konsumenterna till godo. Betydligt större vikt har lagts vid hur de ekonomiska vinster som uppkommit till följd av ett förfarande ska kunna tillkomma konsumenten. I ärendena *Returpack-burk*, *Retursystem-PET* och *Retursystem-flaska* diskuteras inte de miljömässiga fördelarna av samarbetet alls under andra kriteriet utan KKV gör en strikt bedömning av om det finns ett konkurrenstryck på marknaden som gör att rationaliseringsvinsterna kan föras vidare till konsumenterna

Om ett samarbete ger miljömässiga fördelar samtidigt som det ger högre priser eller ett sänkt konkurrenstryck, vilket i längden kan påverka samhällsekonomin, får KKV göra en bedömning av om samarbetet sammantaget är till nytta för konsumenten. Det måste finnas en objektiv fördel med förfarandet som kommer konsumenten till godo.¹³⁸ De fördelar som förs vidare till konsumenten är vid miljövinster ofta långsiktiga. Både inom EG-rätten¹³⁹ och vid tillämpningen av KL¹⁴⁰ har långsiktiga fördelar för konsumenten accepterats under andra kriteriet och den vinst som uppstår behöver inte vara knuten tidsmässigt till den negativa inverkan som konkurrensbegränsningen har.

Hur stor den krets är som räknas som konsumenter i KVs mening är intressant. En väldigt bred tolkning skulle kunna innebära att med konsument menas alla som direkt eller indirekt får del av miljöförbättringen. Minskade luftutsläpp skulle därmed inbegripa en väldigt stor mängd människor. I ärendet *KSB Lowara/Gould pumps/ITT*¹⁴¹ medgavs två konkurrenter undantag av kommissionen för utvecklandet av nya pumpkomponenter. Vinsten som kom konsumenten till godo var bland annat miljömässig då energi sparades och de vätskor som hanterades via pumpen inte förorenades. En bättre miljö kan alltså gynna konsumenter i stort, inte bara den konsument som köper pumpen. Detta ärende har ansetts som en utvidgning

¹³⁶ Dnr 1210/93 sid 23. Se även *HB Gladökrossen* där fördelarna för konsumenterna dels var ekonomiska men framförallt miljömässiga.

¹³⁷ Portwood, sid. 151.

¹³⁸ Portwood, sid. 151

¹³⁹ *Synthetic fibres* OJ [1984] L 207/17.

¹⁴⁰ *IL Returpapper AB* Dnr 1210/93.

¹⁴¹ OJ [1991] L 19/25.

av begreppet konsument inom EG-rätten.¹⁴² Portwood är dock tveksam till om begreppet konsument kan infatta att samtliga medborgare i EU drar nytta av en renare miljö. Det bör finnas någon länk mellan produkten och personen som får vinsten.¹⁴³ KKV har inte diskuterat vilka de konsumenterna är som kan dra nytta av en miljöförbättring. Detta kan ha ett samband med att KKV diskuterat miljöförbättringar i termer av samhällsekonomiska vinster. En samhällsekonomisk vinst kommer inte enskilda konsumenterna till godo utan i själva begreppet ligger att det innebär en vinst som inte är identifierbar hos en viss grupp konsumenterna. Samhällsmedborgarna, konsumenterna i stort tjänar på förfarandet.

En av grunderna med miljöpolitiken är att tillförsäkra kommande generationer en hälsosam och god miljö att leva i.¹⁴⁴ Det torde finnas utrymme för att väga in kommande generationer i konsumentbegreppet. Den samhällsekonomiska vinsten måste med tanke på miljöpolitikens utformning även inbegripa vinster som endast kommer framtida generationer till godo, till exempel förebyggande av klimatförstöring och skyddande av hotade djurarter. KKV har indikerat att framtida generationers välbefinnande är en del av konsumentvinsten då de i ärendet *IL Returpapper AB* just nämnde att miljöförbättringarna på långsikt skulle komma konsumenterna till godo.

6.1.2.1 Kommentar

I tillämpningen av KL har miljöförbättringar till största delen bedömts som samhällsekonomiska vinster. I och med att den miljömässiga vinsten är samhällsekonomisk tar också samtliga konsumenterna del av vinsten. Då samhällsekonomiska vinster ses som förbättringar enligt första kriteriet och begreppet konsument givits en bred innebörd kan ett förfarande som resulterar i högre ekonomiskt pris för vissa konsumenterna vägas upp av den stora basen av konsumenterna som tar del av den samhällsekonomiska vinsten utan att göra ekonomiska förluster. Begreppet konsument har mer eller mindre givits innebörden sammanlagd vinst överförbar på det svenska samhället då miljömässiga vinster diskuteras.

Innebär ett förfarande en förbättring enligt första kriteriet behövs generellt sett ett konkurrenstryck för att försäkra konsumenten del i ekonomiska vinster men de miljömässiga vinsterna kommer konsumenten till godo oavsett konkurrenstryck. Den specifika miljövinsten av minskade utsläpp uppstår även om konkurrens mellan de deltagande företagen minskar. KKV bör då göra en bedömning av om det finns en sammanlagd vinst för konsumenten. Denna bedömningen är starkt sammankopplad med om det har uppstått en förbättring enligt första kriteriet, då den samhällsekonomiska effekten bedömts, till följd av samarbetet överhuvudtaget. Innebär förfarandet en förbättring i form av en miljövinst kommer den antagligen att komma konsumenten till godo.

¹⁴² Jacobs, sid. 57.

¹⁴³ Portwood, sid. 153.

¹⁴⁴ Prop. 1997/98:45 del 2, sid. 7.

6.1.3 Tredje kriteriet

Avtalet ska bara ålägga de berörda företagen begränsningar som är nödvändiga för att uppnå målet i första kriteriet.

Att avtalet har positiva bruttoeffekter som kommer konsumenterna till godo är inte nog för att kriterierna i 8§ KL ska vara uppfyllda. Avtalet får inte medföra konkurrensbegränsningar som inte är nödvändiga för att uppnå de positiva verkningarna av avtalet. De restriktioner som avtalet ställer upp ska vara nödvändiga för att uppnå de miljövinster som eftersträvas. Det måste finnas proportionalitet mellan begränsningarna och de positiva verkningarna.¹⁴⁵ Som vi har sett kan miljömässiga förbättringar medföra att både första och andra kriteriet är uppfyllt. I ärendet *VOTOB*¹⁴⁶ bekräftade kommissionen att miljöförbättringar faller in under första kriteriet men i detta fall gick de konkurrensbegränsningar som följde utanför vad som var nödvändigt. Medlemmarna i *VOTOB*, fristående företag som tillhandahöll förvaringstankar, införde samstämigt en miljöavgift, delvis för att finansiera investeringar för utsläppsminskningar från tankarna. Beslutet att minska utsläppen var ett frivilligt åtagande från företagen som togs i samråd med den holländska staten. Kommissionen reagerade mot att alla medlemmar var bundna att ta ut avgiften, att den var lika stor för alla medlemmar och att den bar namnet avgift, som felaktigt indikerade att det var en statlig påлага på priset. Dessa förhållandevis kraftiga konkurrensbegränsningar var inte nödvändiga för att det miljömässiga målet med avtalet, utsläppsminskningen, skulle uppnås. Som en följd av kritiken ändrade *VOTOB* sitt avgiftssystem.

Kommissionen har uttalat att den kommer att ”*examine carefully all agreements between companies to see if they are indispensable to attain the environmental objectives.*”¹⁴⁷ Avtal till fördel för miljön får inte innebära förtäckta handelshinder eller diskrimineringar. I anslutning till detta uttalar kommissionen vidare att de kommer att väga konkurrensbegränsningarna i varje enskilt fall gentemot de miljömässiga mål som avtalet avser att uppnå för att, under denna proportionalitetsanalys, se om avtalet överensstämmer med artikel 81.

Vad som egentligen ska bedömas under tredje kriteriet när det mål som uppnås under första kriteriet är en miljövinster verkar dock oklart. Jacobs anser att nödvändighetskriteriet inte innebär att restriktionerna ska vägas

¹⁴⁵ Carlsson, Schuer, Söderlind, sid. 223. Gustafsson, sid. 43 talar om att det inte exakt går att påvisa vad som är nödvändiga konkurrensbegränsningar utan att bedömningen bygger på en rimlighetsavvägning där onödiga begränsningar skalas bort.

¹⁴⁶ 22rd report on Competition policy sid. 106 ff. Se även *Ansac* där avtalet, förutom att det inte uppfyllde första kriteriet, innehöll konkurrensbegränsningar som inte var nödvändiga. Kommissionens diskussion blir lite svår. Då första kriteriet inte var uppfyllt fanns det inget legitimt mål med avtalet som konkurrensbegränsningarna kunde vara nödvändiga för att uppfylla.

¹⁴⁷ 23rd report on Competition policy sid. 96.

mot de mål som ska uppnås. Om de två första kriterierna är uppfyllda och de positiva effekterna av avtalet överväger dess negativa konsekvenser för konkurrensen innebär nödvändighetskriteriet ett test om miljömålen kunde uppnås med mindre konkurrensbegränsande medel. De proportionalitetstest som görs i tredje kriteriet bör därför inte utföras på samma sätt som det gjorts när fri handel vägts mot miljöskydd i *Danish bottle case*. De miljömål som här försökte uppnås var delvis inte proportionella mot begränsningen i den fria handeln. Begränsningarna var för stora i förhållande till de miljömål som skulle uppnås. När ett test görs under tredje kriteriet har redan avtalets positiva effekter bedömts överväga de negativa. Begränsningarna ska bara inte gå utanför vad som är nödvändigt.¹⁴⁸ Khalastchi & Ward skriver att under tredje kriteriet balanserar kommissionen konkurrensbegränsningarna i avtalet mot de miljömål som avtalet avser att uppfylla under proportionalitetsprincipen.¹⁴⁹ Ziegler anser att om första och andra kriteriet är uppfyllda, konkurrensbegränsningarna måste vara nödvändiga för att uppnå de positiva effekterna av avtalet. Förutom detta finns ett sista kriterium vilket motsvarar det proportionalitetstest som gjorts då miljö ställts mot frihandel i EG-domstolens praxis.¹⁵⁰

I svensk praxis har miljövinster bedömts som samhällsekonomiska vinster. Därför har avvägningen mellan konkurrens och miljö till stor del gjorts under första kriteriet för att se om samarbetet sammantaget ger positiva effekter.¹⁵¹ Alltför stora konkurrensbegränsningar har medfört att första kriteriet inte varit uppfyllt. Den grundläggande bedömningen för att balansera konkurrens och miljö görs under första kriteriet, inte tredje. I ärendena *Retursystem-PET*, *Returpack-burk* och *Retursystem-flaskor* var samarbetena en ofrånkomlig följd av lag. I anslutning till detta uttalade KKV att det på samarbeten som får en officiell prägel kan ställas särskilt höga krav på tillgänglighet, flexibilitet och icke-diskriminerande uppbyggnad. I ärendet *Retursystem-PET* krävdes bland annat för deltagande i retursystemet att PET-flaskorna uppfyllde vissa krav på form och färg. Detta ansågs nödvändigt för att ett system skulle fungera. Samtidigt fanns krav i lag på viss återvinningsgrad för att få tillstånd att handla med PET-flaskor vilket medförde att särskilt hårda krav på öppenhet kunde ställas på systemet. KKV gjorde en noggrann bedömning av de konkurrensbegränsningar som retursystemen ställde upp för att se om de motiverat utifrån syftet och vinsten med samarbetet.¹⁵²

6.1.3.1 Kommentar

Vikten av den bedömning som görs enligt tredje kriteriet verkar vara beroende av bedömningen som görs under första kriteriet. Om miljöförbättringen balanseras mot inskränkningarna i konkurrensen för att se

¹⁴⁸ Jacobs, sid. 57. Se kap. 3.4.1

¹⁴⁹ Khalastchi & Ward, sid. 284-285.

¹⁵⁰ Ziegler, sid 114.

¹⁵¹ Se bl. a. tidigare genomgångna *HB Gladökrossen* och *Sydved*.

¹⁵² Dnr 1412/93 sid. 22.

om första kriteriet är uppfyllt blir inte bedömningen av tredje kriteriet lika inriktad mot att finna en balans utan mer inriktad på att se till att inskränkningarna inte går utanför det miljöskyddande syftet och innebär förtäckta konkurrensbegränsningar. Om bedömningen innebär att konkurrensbegränsningarna ska balanseras gentemot miljövinsten talar det för att tillämparen även under tredje kriteriet ska göra en värdering av miljömålet gentemot konkurrensbegränsningen och inte bara se till om begränsningarna är nödvändiga för att uppfylla miljömålet. En nödvändig men alltför kraftig konkurrensbegränsning skulle således leda till att tredje kriteriet inte är uppfyllt oavsett vilken bedömning som gjorts under första kriteriet och oavsett om det inte finns mindre konkurrensbegränsande sätt att uppfylla miljömålet på. I de svenska ärendena har bedömningen under tredje kriteriet, som Jacobs förespråkar, inriktats på att avgöra om begränsningarna fyller en funktion för avtalets legitima syfte och inte innebär begränsningar som går utöver detta. Detta handlar inte om att finna en proportionalitet mellan konkurrensbegränsningarna och de positiva verkningarna utan helt enkelt att bedöma begränsningarna ur en konkurrensrättslig synvinkel för att se om de är de minst ingripande. Proportionalitetsbedömningen har redan gjorts under första kriteriet när förfarandet samhällsekonomiska effekter bedömts.

Att se till det proportionalitetstest som gjorts inom EG-rätten för att balansera frihandel och miljöskydd för att förstå innebörden av det tredje kriteriet i den svenska tillämpningen av konkurrensreglerna är antagligen inte lämpligt. Den proportionalitetsbedömning motsvarande den som gjorts mellan frihandel och miljö som Ziegler talar om verkar beröra konkurrensreglernas integrerande funktion inom EG som ett komplement till skyddet för den fria handeln mellan medlemstaterna som helt saknas i de svenska reglerna.

6.1.4 Fjärde kriteriet

Avtalet får inte ge de berörda företagen möjlighet att sätta konkurrensen ur spel för en väsentlig del av nyttigheterna i fråga.

Kriteriet innebär att undantag inte kan beviljas om det inte finns kvar tillräcklig konkurrens på marknaden. Faktorer som beaktas är i första hand vilken konkurrens som kvarstår mellan parterna och hur stark konkurrensen är från andra företag. Varje fall bedöms dock efter sina egna förutsättningar. Varken en viss storlek eller en viss marknadsandel hos de samarbetande företagen utesluter undantag.¹⁵³ Om ett avtal bara begränsar konkurrensen mellan parterna på särskilda områden, så att konkurrensen kvarstår

¹⁵³ Se *Taxi Trafikförening u. p. a.* MD 1996:4 för resonemang om fjärde kriteriet. I ärendet *United Reprocessors* godtogs en marknadsandel på 90% bland de samarbetande företagen. Se Gustafsson, sid. 44 ff.

opåverkad på väsentliga områden, torde inte heller enbart en hög marknadsandel hindra att undantag beviljas.¹⁵⁴

Vissa samarbeten till fördel för miljön bygger på att så många som möjligt deltar i samarbetet för att det ska bli effektivt och konkurrensen kan då sättas ur spel. I ärendena *Retursystem-PET*, *Returpack-burk* och *Retursystem-flaskor* godkändes samarbeten som i stort sett innefattade samtliga aktörer på marknaden. Parternas huvudmarknader präglades dock av en fungerande konkurrens och samarbetena var en följd av fastslagna återvinningskrav från statsmakterna. En annan fråga som berörs i *Retursystem-flaskor* är att den stora marknadsandelen innebär att möjligheterna att skapa konkurrerande retursystem system för flaskåtervinning kan försvåras. Även i ärendet *IL Returpapper AB* var det en begränsad del av parternas verksamhet som berördes av avtalet och de särregler som gällde enligt producentansvarsförordningar spelade in på bedömningen av om konkurrensen sattes ur spel. Under fjärde kriteriet nämner KKV även att det är troligt att det finns vissa positiva miljöeffekter av att ett företag som samlar in och bearbetar returpapper har en sådan struktur att det kan täcka hela marknaden.

6.1.4.1 Kommentar

De samarbeten där bara en mindre del av konkurrensen mellan parterna sätts ur spel kan alltså innefatta stora delar av aktörerna på den relevanta marknaden. I de svenska ärenden där de samarbetande företagen haft stora marknadsandelar och samarbetet godkänts har konkurrensbegränsningarna inte påverkat konkurrensen bland företagen på deras huvudmarknader nämnvärt. Det är dock viktigt att skilja på hur samarbete påverkar konkurrensen mellan samarbetande företag på dess huvudmarknad och på vilket sätt ett samarbete påverkar konkurrensen inom den specifika, miljörelaterade marknaden. En fungerande konkurrens på företags huvudmarknad innebär inte att det blir lättare att skapa konkurrerande återvinningsystem för det fall att de flesta aktörer deltar i ett samarbete kring ett existerande återvinningsystem. Konkurrensen på marknaden för återvinningsystem kan helt försvinna. Fjärde punkten torde i så fall medföra att dessa samarbeten inte kan godtas utan stöd i annan författning. Ytterligare ett problem som kan uppstå och som uppmärksammats av KKV är att stora samarbeten kan skapa ett klimat där informella regler skapas vilket kan fungera som hinder för nya konkurrenter att etablera sig på marknaden.¹⁵⁵

6.2 Gruppundantag, 17§ KL

I 17§ KL ges en möjlighet att undanta grupper av avtal som uppfyller förutsättningarna i 8§ KL från förbudet i 6§ KL. Avtal som tillhör en sådan grupp behöver inte anmälas för undantag enligt 8§ KL. För närvarande finns

¹⁵⁴ Carlsson, Schuer, Söderlind, sid. 228. Se bland andra *Sveriges försäkringsförbund II* dnr 1595/93 och *Svensk Lantbrukstjänst*.

¹⁵⁵ Problemet tas upp i Miljö, handel och konkurrens, Se bland annat sid. 107 ff.

i Sverige nio huvudsakliga gruppundantag.¹⁵⁶ Inget av gruppundantagen har någon inriktning mot att undanta avtal till skydd för miljön från förbudet i 6§ KL. Alla gruppundantag förutom gruppundantaget för kedjor i detaljhandeln har sin motsvarighet inom EG-rätten men har anpassats till svenska förhållanden.¹⁵⁷ I den EG-rättsliga doktrinen har det förts fram att integrationsprincipen innebär att även kriterierna i gruppundantagen bör tolkas i ljuset av artikel 6 och miljöskyddsprinciperna i artikel 174. Detta skulle innebära att åtgärder till skydd för miljön lättare skulle kvalificera för gruppundantag. Det skulle dock inte innebära att ett nytt miljöskyddsrelaterat kriterium läggs till för undantag i bestämmelserna. Ett avtal som inte uppfyller de relevanta kriterierna i ett gruppundantag kan inte undantas med hänvisning till gruppundantaget utan måste ges ett individuellt undantag.¹⁵⁸ Någon bestämmelse motsvarande artikel 6 finns inte i den svenska rätten¹⁵⁹ så det finns inte på samma sätt någon grund för att avtal till fördel för miljön skulle lättare kvalificera för gruppundantag. Avtal har till syfte att skydda miljön torde i första hand kräva ett individuellt undantag enligt 8§ KL.

¹⁵⁶ Se Gustafsson, sid. 55 ff.

¹⁵⁷ Carlsson, Schuer, Söderlind, sid. 252.

¹⁵⁸ Jacobs, sid 59 ff, Portwood sid. 158 ff.

¹⁵⁹ Jmfr kap 4.1.3.

7 Miljöhänsyn i tillämpningen av 19§ KL

19§ KL säger att missbruk från ett eller flera företags sida av en dominerande ställning är förbjudet. Förbudet, som är det andra ledet i KLS förbudssystem, riktar sig mot vissa åtgärder som tas av företag med stor marknadsstyrka.¹⁶⁰

7.1 Dominerande marknadsställning

För att kunna avgöra om ett företag innehar en dominerande marknadsställning måste den relevanta marknaden definieras och företagets ställning på denna marknad bestämmas. Den relevanta marknaden som företaget agerar på bestäms dels med hänsyn till relevant produktmarknad och dels med hänsyn till relevant geografisk marknad.¹⁶¹ Avgörande för bedömningen av produktmarknaden är produktens utbytbarhet. Dominerande ställning har beskrivits som en stark ekonomisk ställning hos ett företag som gör det möjligt för företaget att hindra att en effektiv konkurrens upprätthålls på relevant marknad genom att medge företaget att i avsevärd utsträckning agera oberoende av sina konkurrenter och kunder och i sista hand konsumenterna.¹⁶² Av intresse för möjligheterna att väga in miljöhänsyn i tillämpningen av 19§ KL är om två produkter med liknande fysiska egenskaper men med olika ekologiska kvaliteter, till exempel olika miljöpåverkan i produktionsledet, tillhör samma produktmarknad. Olika ekologiska kvaliteter hos en produkt kan medföra att de inte anses som utbytbara hos konsumenterna och på så sätt inte kan anses tillhöra samma produktmarknad. Den relevanta produktmarknaden kan därmed få en snävare avgränsning då konsumenternas intresse och medvetenhet om ekologiska faktorer i produktionsledet ökar.¹⁶³

7.2 Missbruk

Att ett företag har en dominerande ställning på marknaden är inte nog för att bestämmelsens förbud ska bli tillämpligt. Vidare krävs också ett missbruk av den dominerande ställningen. Andra stycket i 19§ KL innehåller en icke uttömmande uppräkningslista av vad som kan vara ett missbruk.¹⁶⁴ Ett missbruk kan bestå i att både agera på ett sådant sätt på marknaden att en redan försvagad konkurrens försvagas ytterligare och ett agerande där inte konkurrensen påverkas i någon större utsträckning men företaget utnyttjar

¹⁶⁰ Se Carlsson, Schuer, Söderlind, sid. 333 ff.

¹⁶¹ Prop. 1992/93:56 sid. 85.

¹⁶² Carlsson, Schuer, Söderlind, sid. 352. Mål 85/76 *Hoffman-La Roche* [1979] ECR s. 461.

¹⁶³ Jacobs, sid 62.

¹⁶⁴ Missbruk kan bestå i att påtvinga någon oskäligen avtalsvillkor, begränsa produktion, marknader eller teknisk utveckling till nackdel för konsumenten, tillämpa olika villkor för likartade transaktioner eller ställa villkor för avtals ingående på ytterligare förpliktelser som inte har något samband med föremålet för avtalet.

sin ställning till att ta hem vinster som inte kunnat uppstå vid en effektiv konkurrens.¹⁶⁵

Då 19§ KL inte innehåller några möjligheter till undantag är det av intresse att se om miljömässiga överväganden kan påverka bedömningen av om ett missbruk skett. I doktrinen har det förts fram att miljömässiga argument kan användas för att rättfärdiga ett visst handlande som annars kunde anses vara ett missbruk enligt 19§ KL. Portwood anser att det inte räcker med att föra fram att ett handlande som strider mot 19§ KL medför vissa fördelar. Handlandet kan dock rättfärdigas om man kan föra fram ett legitimt syfte med handlingen för vilket ett missbruk är nödvändigt. Miljöskydd är just ett sådant legitimt syfte.¹⁶⁶ Jacobs för fram ett exempel på en situation där miljömässiga hänsyn skulle kunna medföra att ett handlande inte anses vara ett missbruk av en dominerande ställning. Ett dominant företag som vill förbättra sina produkters ekologiska påverkan ställer som krav på sina leverantörer att de ska uppfylla vissa miljömässiga krav för att få fortsätta att leverera till företaget. Att på så sätt tvinga leverantörerna att ändra produktionssätt skulle kunna innebära att ytterligare biförpliktelser ställs på annan part som inte har något samband med föremålet med avtalet vilket kan strida mot 19§ KL. Den ökade ekologiska standarden på produkten kan dock anses medföra att kvaliteten på produkten blir högre och att kräva en högre kvalitet på produkter innebär inte ett missbruk av dominant ställning.¹⁶⁷

Inom EG-rätten har miljöskydd något diskuteras i anslutning till artikel 82 i ärendet *SPA Monopole v. GDB*.¹⁶⁸ GDB, en sammanslutning av tyska mineralvattenproducenter, hade ett återvinningssystem för standardiserade returflaskor. Den tyska lagstiftningen krävde att de behållare som användes för dryckerna var del av ett återvinningssystem för att de skulle tillåtas på marknaden. Systemet var dock inte öppet för utländska producenter. Kommissionen som granskade ärendet uttalade sig i anslutning till artikel 82 att vägran att tillåta utländska producenter tillträde till systemet, trots att sådant tillträde vara nödvändigt för att kunna konkurrera på ett effektivt sätt på marknaden, var ett missbruk av dominerande ställning. Nämnas kan även att kommissionen har godtagit att ekologiska produkter har ett högre pris så länge det handlar om en tillämpning av principen om att förorenaren ska betala. Om ett företag i dominerande ställning väljer att ta in miljökostnaderna i priset och på så sätt låter konsumenten betala ett högre pris för produkten utgör det inte ett missbruk av dominerande ställning.¹⁶⁹

¹⁶⁵ Carlsson, Schuer, Söderlind, sid. 335.

¹⁶⁶ Portwood, sid. 180.

¹⁶⁷ Jacobs, sid. 63. I diskussionen kring möjligheten att väga in miljöhänsyn under artikel 82 i EG-rätten tas givetvis integrationsprincipen och dess påverkan upp. Inte heller på detta område finns det i den svenska rätten något i förarbetena som tyder på att miljöhänsyn ska vägas in i tillämpningen av 19 § KL.

¹⁶⁸ 23rd report on Competition policy sid. 158-159.

¹⁶⁹ 22rd report on Competition policy sid. 54.

Det har i den svenska rättstillämpningen än så länge inte kommit upp något ärenden där miljöhänsyn varit en del av argumentationen rörande ett missbruk av dominant ställning. KKV har dock gjort bedömningen att objektivet godtagbara skäl kan medföra att leveransvägran, som annars kan vara att se som ett missbruk av dominerande ställning, inte strider mot 19 § KL.¹⁷⁰ Om miljömässiga övervägande är ett objektivet godtagbart skäl för leveransvägran skulle ett företag med dominerande ställning kunna vägra leverera en produkt till ett företag därför att det i så fall skulle ingå som komponent i en miljöfarlig produkt. Om det första företaget har en framtoning som ett miljövänligt företag och anser att deras trovärdighet och goodwill skulle ta allvarlig skada skulle miljöhänsyn kunna vara ett objektivet godtagbart skäl för leveransvägran.

7.3 Kommentar

19§ KL har inte utrustats med några undantag utan ett missbruk av dominerande ställning är i princip alltid förbjudet. Att rättfärdiga ett handlande med miljöskyddsrelaterade skäl torde kunna gå men utrymmet är begränsat. Nämnts har redan att även vid tillämpningen av 19§ KL ska endast konkurrenspolitiska hänsyn tas och då ett förfarande som verkar konkurrensbegränsande eller på annat sätt strider mot 19§ KL bedöms kommer nog förfarandets följder ur ett konkurrenspolitiskt perspektiv att vara viktigare för utgången än miljöskyddshänsyn. Inom EG-rätten kommer integrationsprincipen i artikel 6 att ge en grund för att ta miljömässiga hänsyn som saknas i Sverige.¹⁷¹ Innan något ärende bedömts i Sverige finns det dock inte anledning att spekulera allt för mycket i framtida beslut.

¹⁷⁰ *Standardiseringskommissionen i Sverige*, dnr 586/93.

¹⁷¹ Under kap. 4.3. diskuteras om miljöbalken kan medföra en skyldighet att ta miljöhänsyn i bedömningen av KL. Skyldighet att ta miljöhänsyn är beroende av hur de allmänna hänsynsreglerna tolkas.

8 Avslutande kommentar

Även åtgärder tagna i ett rent miljöskyddssyfte och dess eventuella påverkan på konkurrensen faller inom KLs tillämpningsområde. Detta faller sig naturligt då KLs syfte är att i första hand undanröja och motverka hinder för en effektiv konkurrens och då KL är uppbyggd kring principiella förbud mot konkurrensbegränsningar. Miljöhänsyn har istället beaktats då miljörelaterad lagstiftning gjort att KL till viss del inte blivit tillämplig eller via undantagsbestämmelsen i 8 § KL.

Kan då i tillämpningen av KL såsom konkurrenspolitiskt styrmedel de miljöpolitiska målen ges utrymme? Miljöpolitiken i stort syftar till att skapa en *hållbar utveckling*. KKV har hänvisat till miljölagstiftningens syfte i diskussioner kring ett förfarandes samhällsekonomiskt positiva effekt i undantagsbedömningen enligt 8 § KL. Därmed har de lämnat öppet för att miljöpolitiska övervägande kan beaktas även när ett förfarande inte är en direkt följd av miljörelaterad lagstiftning. På så sätt torde de miljöpolitiska målen kunna beaktas vid tillämpningen av KL.

Innebär detta att privata aktörer som på egen hand försöker att skapa egna miljöpolitiskt drivande nätverk bedöms utifrån samma förutsättningar enligt KL som ett förfarande till följd av en miljörelaterad lagstiftning? Statsmakternas hållning är att frivilliga lösningar är att föredra framför lagstiftning och att det är eftersträvänsvärt att de miljöpolitiska målen uppnås på frivillig väg utan tvångsmedel. Är ett förfarande en följd av lagstiftning kan den situationen uppstå att KL inte ska tillämpas. Samarbeten till följd av producentansvarsförordningar har därmed ansetts som icke-konkurrensbegränsande trots att de omfattar i stort sett samtliga aktörer på marknaden. Ett förfarande där samtliga aktörer på marknaden samarbetar i ett frivilligt miljöavtal kan dock med tanke på fjärde kriteriet i 8 § KL bedömas som alltför omfattande för att undantag ska kunna beviljas. Det betyder att skillnader i bedömningen enligt KL kan uppstå om företag samarbetar till följd av ett frivilligt miljöavtal eller ett lagstadgat producentansvar, trots att avtalen är materiellt lika. För att komma till rätta med detta problem kan lagstiftning i slutändan krävas för att ett frivilligt miljöavtal skall stå i överensstämmelse med KLs regler.

För att förfaranden som leder till miljöförbättringar korrekt ska kunna bedömas utifrån den samhällsekonomiska effekten bör en helhetsbedömning av förfarandet göras, där samtliga effekter av förfarandet bedöms. I dagsläget kan ett avtals samhällsekonomiskt positiva effekter vara väldigt stora men, då en samlad bedömning inte görs, de negativa kriterierna i 8 § KL kan medföra att undantag inte beviljas. En samlad avvägning mellan konkurrens- och miljöhänsyn förutsätts i förarbetena till KL ske via annan lagstiftning.

Är det vidare lämpligt att KL anpassas för att andra hänsyn än rent konkurrenspolitiska skall kunna tas då KL i första hand är ett instrument för

att säkra en effektiv konkurrens för samhällets bästa? Miljövinster har redan accepterats som en förbättring i KLS mening och lagen borde ge utrymme för en samlad prövning där samtliga aspekter vägs in så att det samhällsekonomiskt mest positiva slutresultatet uppnås. Att lägga uppgiften att göra en samlad samhällsekonomisk avvägning av ett förfarande på de som tillämpar KL torde dock kräva att lagstiftaren ger några slags instruktioner för hur denna avvägning ska göras. Att hänvisa till miljölagstiftningens övergripande syfte om en hållbar utveckling som det samhällsekonomiska målet eller att, såsom inom EG-rätten, uttrycka ett allmänt mål om miljöhänsyns integration i övrig verksamhet ger i sig inte mycket ledning.

I ett längre perspektiv är det dock önskvärt att miljöhänsyn på ett bra sätt kan integreras i tillämpningen av KL då både en effektiv konkurrens och en renare miljö är önskvärt från samhällets synpunkt.

Litteraturförteckning

Bernitz, U, Den svenska konkurrenslagen, Juristförlaget 1996.

Carlsson, Schuer, Söderlind, Konkurrenslagen, Fritzes förlag, Göteborg 1995.

Carlsson, K, Förhållandet mellan KL och särregleringar, Konkurrens nr. 6/96 sid. 4-7.

Chamlers, D, Environmental Protection and the Single Market, ur Legal Issues of European Integration nr.1 1995 sid. 65-98.

Doyle, A, Precaution and prevention: Giving effect to Article 130r without direct effekt, ur European Environmental Law Reveiw, February 1999 sid. 44-47.

Fejö, J, EU-konkurrenseret 2. Udgave, Jurist- og Ekonomforbundets Forlag 1997.

Gustafsson, L, Svensk Konkurrensrätt, Nordstedts Juridik, Stockholm 1998

Gyselen, L, The Emerging Interface Between Competition Policy and Environmental Policy in the EC, ur Trade and Environment –The Search for Balancel, Demaret & Geradin (eds), Cameron May 1994.

Jacobs, R, EEC Competition law and the Environment, ur Legal Issues of European Integration nr.2 1993 sid. 37-67.

Khalastchi, R & Ward, H, Sustainability: An assessment of environmental agreements under Community law, ur Journal of Environmental Law, Oxford vol. 10 nr. 2 1998 sid. 257-290.

Korah, V, An Introductory Guide to EC Competition Law and Practice, fifth edition, Sweet& Maxwell 1994.,

Krämer, L, E.C. Treaty and Environmental Law third edition, Sweet & Maxwell London 1998.

Mahmoudi, S, EU:s miljö rätt, Norstedts juridik, Stockholm 1995.

Mahmoudi, S, Att ställa miljökrav vid offentlig upphandling, rapport om ekologisk hållbar upphandling från NOU, <http://www.nou.se/pdf/15-98.pdf>

Mahmoudi, S, EU:s miljö rätt efter Amsterdamfördraget, Juridisk tidskrift 1997/98 nr. 2 sid.399-409.

Pagh, P, EU Miljöret, Christian Ejlertsen forlag, Köpenhamn 1996.

Pihl, H Miljöekonomi för en hållbar utveckling, andra upplagan, SNS förlag 1997

Parkin, Powell, Matthews, Economics third edition, Addison Wesley Longman Ltd 1997.

Portwood, T, Competition law and the Environment, Cameron May 1994.

Reid, D, Trade and the Environment, ur European Environmental Law Review, May 1996 sid.144-148.

Rubenson, S, Miljöbalken –den nya miljöretten, Norstedts juridik, Stockholm 1998.

Wahl, N, Konkurrensförhållanden, juristförlaget, Stockholm 1994.

Westin, J, Introduktion till EG:s konkurrensregler, 2:a upplagan, Iustus förlag Uppsala 1998

Westin, J och Linder, M, Om kvalitativa aspekter vid bedömning av konkurrensbegränsning, SvJT nr 10 1993 sid. 892-904.

Westerlund, S, Miljölagstiftningen i korthet (jan 1999); <http://www.imir.com>.

Wetter, C, m fl. Konkurrenslagen i praxis, Juridik & Samhälle, Falun 1995.

Whish, R, Competition Law, third edition, Butterworths & Co, London 1993.

Ziegler, A, Trade and the Environmental Law in the European Community, Clarendon Press Oxford 1996.

Offentligt tryck

Prop. 1981/82:165 Konkurrenslag

Prop. 1992/93:56 Ny konkurrenslagstiftning.

Prop. 1992/93:180 Riktlinjer för en kretsloppsanpassad samhällsutveckling

Prop. 1996/97:172 Hantering av uttjänta varor i ett ekologiskt hållbart samhälle

Prop. 1997/98:45 Miljöbalk, del 1 och 2.

Prop. 1997/98:145 Svenska Miljömål.

Regeringens skrivelse 1997/98:13 Ekologisk hållbarhet.

Regeringens skrivelse 1998/99:5 Hållbara Sverige.

Övrigt myndighetsmaterial

Konkurrensverkets rapportserie 1998:1 Miljö, handel och konkurrens - spelregler för effektiva marknader

Naturvårdsverkets rapport 4748, Har producenterna nått målen?

Naturvårdsverkets rapport 4800, Målkonflikter och styrmedel, ett centralt miljöstrategiskt problem.

Naturvårdsverkets rapport 4827, Ekonomisk värdering av miljön, metoder för att mäta efterfrågan på miljötillgångar,

KKVFS 1993:2, allmänna råd om avtal av mindre betydelse

KKVFS 1993:7, allmänna råd om visst samarbete som inte omfattas av förbudet i 6 § KL.

EU-material

Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on Environmental Agreements, COM(96) 561

Competition policy and the Environment, DAFPE/CLP(95)31

Femte miljöhandlingsprogrammet, [1993] OJ C 138

Rådets resolution OJ [1992] C 331/5, Industrial competitiveness and environmental protection.

Kommissionens rapporter om konkurrenspolitiken:

-22rd report on competition policy, 1992

-23rd report on competition policy, 1993

-25:e rapporten om konkurrenspolitiken, 1995

-26:e rapporten om konkurrenspolitiken, 1996

Rättsfallsförteckning

Konkurrensverkets avgöranden

HB Gladökrossen, dnr 1588/93
IL Returpapper AB, dnr 1210/93
Kärnkraftstationer/revision dnr 1535/93
Pressretur AB, dnr 1528/94
PÅAB, dnr 1541/93
Retursystem-burk, dnr 1412/93
Retursystem-flaska, dnr 1471/93
Retursystem-PET, dnr 208/94
Skandia/värdeförsäkring av skadeståndslivränta, dnr 1606/93
Skandia/överenskommelse reparationskostnader, dnr 1607/93
Standardiseringskommissionen i Sverige, dnr 586/93
Svensk EPS återvinning AB, dnr 1134/96
Svensk Lantbrukstjänst AB, dnr 52/95
Sveriges försäkringsförbund II dnr 1595/93
Sydved, dnr 1231/93
Svenska Petroleum Institutet AB dnr
Vattenfall Naturgas AB m. fl. dnr 1815/93 m. fl.

Marknadsdomstolens avgörande

Sydved, MD 1998:21.
Taxi Trafikförening u. p. a., MD 1996:4

Europeiska kommissionens avgöranden

Amersham Buchler OJ [1976] L 51/7
Ansac OJ [1991] L 152/54
Assurpol OJ [1992] L 37/16
BBC Brown Boveri OJ [1988] L 301/68
BMW OJ [1975] L 29/1
Carbon Gas Technologie OJ [1983] L 376/17
KSB Lowara/Gould pumps/ITT OJ [1991] L 19/25
Navewa-Anseau OJ [1982] L 167/39
United Reprocessors OJ [1982] L 314/34
Yves St Laurent Parfumes OJ [1992] L 12/24

EG-domstolens avgöranden

Mål 120/78 *Cassis de Dijon*, [1979] ECR 649
Mål 2/90 *Commission v Belgium* [1993] ECR 4431
Mål 302/86 *Commission v Denmark* [1988] ECR 4607
Mål 6/72 *Continental Can* OJ [1972] L 7/25
Mål 240/83 *Procureur de la Republique v Association de Défense de brûleurs d'Huiles Usages*, [1985] ECR 531
Mål 56 & 58/64 *Grundig & Consten v Commission* [1966] ECR 299
Mål 26/76 *Metro v Commission I* [1977] ECR 1875

Mål 85/76 *Hoffman-La Roche* [1979] ECR 461

Övriga kommissionsärenden

IFCO, EGT [1997] C 48/4, 23rd report on Competition policy sid. 95.

VOTOB, 22rd report on Competition policy sid. 106-108.

SPA Monopole v. GDB, 23rd report on Competition policy sid. 158-159.

DSD, 23rd report on Competition policy, sid. 94-95.